МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД "ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ім. В.Г. КОРОЛЕНКА»

До 125-річчя Харківської
державної наукової бібліотеки
ім. В.Г. Короленка

НАУКОВО-ДОСЛІДНА РОБОТА ХАРКІВСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ім. В.Г. КОРОЛЕНКА

Інформаційно-аналітичний огляд
за 2006 – 2010 роки

Харків 2011

УДК 021.4(477)
ББК 78.38(4Укр)
Н-34

Науково-дослідна робота Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г. Короленка : інформац.-аналіт. огляд за 2006 – 2010 рр. / М-во культури України, Держ. закл. "Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г. Короленка"; [уклад. Н.І. Капустіна ; ред. С.М. Миценко; відп. за вип. В.Д. Ракитянська]. – Х., 2011. – 86 с. – До 125-річчя Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г. Короленка.

Видання висвітлює результати наукових досліджень, проведених працівниками ХДНБ ім. В.Г.Короленка у 2006 – 2011 рр. Матеріали присвячені вивченню місця бібліотек України в нових соціальних умовах; читанню і читацьким потребам на книгу та інформацію; аналізу бібліотечних ресурсів; використанню нових інформаційних технологій; дослідженню історії бібліотек; кадровій політиці. До кожного розділу додаються списки публікацій, підготовлених за результатами дослідницьких розробок.

Огляд може бути використаний бібліотечними фахівцями, науковцями, викладачами, аспірантами та студентами навчальних закладів культури.

Укладач ***Н.І. Капустіна, за участі О.С. Рябцевої***

© Державний заклад "Харківська державна наукова бібліотека ім. В.Г. Короленка"

ВСТУП

Зміни, що відбуваються в українському суспільстві і безпосередньо у Харківській державній науковій бібліотеці ім. В.Г. Короленка (ХДНБ), суттєво впливають на зміст, організацію та розвиток науково-дослідної діяльності установи.

Науково-дослідна робота (НДР) Бібліотеки відповідає світовим тенденціям наукової діяльності і є підґрунтям для системної трансформації наукової бібліотеки у науково-інформаційний комплекс.

У центрі наукових досліджень знаходяться концептуалізація і проектування нових напрямків роботи, розробка яких передбачає створення інтелектуальних баз даних та знань, удосконалення технологій управління, розвиток нових комунікативних можливостей.

Нові завдання НДР визначають стратегічні напрями розвитку ХДНБ. Серед них: розширення участі Бібліотеки у дослідницькій роботі через участь у спільних проектах із закладами системи освіти, науки, культури; просування результатів НДР до органів виконавчої і законодавчої влади з метою прийняття науково обґрунтованих управлінських рішень, забезпечення взаємодії бібліотек регіону у проведенні досліджень і надання консалтингової допомоги з їхньої організації та методики.

У 2006–2010 рр. Бібліотека продовжила працювати над низкою науково-прикладних проектів, пов'язаних з моніторингом і створенням інформаційних ресурсів, оптимізацією управління бібліотечними фондами і читацькими потоками, маркетингом інформаційно-бібліотечних послуг, розкриттям її історико-культурного значення, зміцненням позитивного іміджу як важливого інформаційно-просвітницького закладу Харкова.

Матеріал огляду поданий за розділами відповідно до актуальних напрямків досліджень, які супроводжує бібліографічна інформація.

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ХДНБ ім. В.Г. КОРОЛЕНКА

Позиціонування ХДНБ як одного із провідних науково-дослідних центрів України набуває нового змісту. Завдяки структурним трансформаціям ХДНБ у 2009 р. одержала нові можливості для підтвердження свого статусу. Перетворення відділу рідкісних видань і

рукописів на науково-дослідний відділ книгознавства, колекцій рідкісних видань і рукописів (НДВК), до складу якого увійшли сектор наукової роботи і сектор формування та зберігання колекцій, значно розширило межі НДР. Для активізації вивчення історії Бібліотеки до її 125-річчя у науково-дослідному відділі бібліотекознавства і бібліографознавства створено сектор, що координує роботу структурних підрозділів ХДНБ за цим напрямком, готує матеріали до музейної експозиції.

Призначення НДР ХДНБ – створення наукового підґрунтя розвитку бібліотечної справи у регіоні та в Україні. Пріоритетним завданням залишається отримання і доведення до бібліотечної громадськості нових наукових розробок.

Цільовими настановами НДР за період 2006-2010 рр. були: розширення хронологічних меж досліджень, поглиблення тематики наукової роботи, прищеплення працівникам навичок впровадження результатів експериментальних розробок у практику тощо.

Діяльність книгозбірні була спрямована на активізацію наукової функції Бібліотеки, в тому числі шляхом залучення молодих спеціалістів до дослідницької роботи, розширення та поглиблення співпраці з Харківською державною академією культури (ХДАК) та бібліотеками України; розширення співпраці з партнерами для удосконалення діяльності. Особливої уваги приділялося методичній підтримці НДР бібліотек регіону з питань організації наукових досліджень, впровадження наслідків цих досліджень у практичну роботу.

Головними ***завданнями*** НДР означеного періоду визначені:

- розробка інновацій для впровадження в практику роботи бібліотек України та ХДНБ;
- сприяння максимальному задоволенню наукових, виробничих, інформаційних, освітніх та культурних потреб і запитів користувачів шляхом визначення місця бібліотек України у соціокультурному просторі, впровадження моніторингу читацьких запитів, у т.ч. осіб з особливими потребами та представників етнічних меншин;
- застосування у бібліотеках новітніх інформаційних технологій;
- здійснення історичних розвідок у галузі бібліотекознавства, бібліографознавства і книгознавства, зокрема у зв'язку із підготовкою до 120, 125-річчя ХДНБ;
- вивчення українських друкованих видань, колекцій харківського друку, рідкісних та цінних видань та введення їх до наукового обігу.

Рівні та характер НДР. Як всеукраїнський науково-дослідний центр Бібліотека самостійно організовує та проводить ***всеукраїнські дослідження.*** Зокрема, з ініціативи ХДНБ протягом останнього п'ятиріччя здійснено НДР за такими темами: "Робота бібліотек на допомогу незахищеним верствам населення", "Молодий працівник наукових бібліотек України – погляд у майбутнє". Розширюються межі досліджень, до Міністерства культури надсилаються узагальнюючі матеріали.

Розширенню наукового впливу на бібліотеки України сприяло призначення наказом Міністерства культури України ХДНБ базовою організацією з проведення всеукраїнських досліджень у публічних бібліотеках Східної України. Як зональний науковий центр Бібліотека бере участь у таких всеукраїнських розробках: "Публічні бібліотеки України в контексті соціокультурного простору регіону", "Сучасний стан фондів публічних бібліотек України"; надає методичну допомогу шляхом відвідувань базових бібліотек, консультацій, розсилки і збору статистичної та соціологічної інформації.

За програмно-методичною документацією, підготовленою Національною парламентською бібліотекою України (НПБУ), дослідники Бібліотеки, залучаючи статистичні, аналітичні, соціологічні, маркетингові та інші методи, брали участь у таких всеукраїнських НДР: "Українська книга та періодичні видання у фондах бібліотек та музеїв системи Міністерства культури і туризму України (1574 – 1923 рр.)", "Читай українське", "Незадоволений читацький попит на вітчизняну книжкову продукцію".

Для ефективної реалізації бібліотечного потенціалу регіону ХДНБ проводить ***регіональні дослідження*** на основі координації і кооперації наукової діяльності з формування і впровадження основних напрямів регіональної бібліотечної політики. Діяльність за цим напрямком здійснювалася відповідно до планів роботи ХДНБ, зведених планів науково-дослідної діяльності бібліотек – головних методичних центрів за підтримки органів місцевої влади, закладів культури, освіти та громадських організацій Харкова. Посилилася увага до наукового обґрунтування проблематики функціонування та використання бібліотечних ресурсів регіону, що знайшло відображення у низці досліджень: "Формування розподіленого бібліотечного фонду м. Харкова з урахуванням регіональних потреб", "Інформаційні ресурси бібліотек Харкова", "Галузеві патентні фонди Харкова на допомогу інноваційній діяльності", "Електронні інформаційні ресурси бібліотек Харкова: склад та

використання", "Електронні каталоги наукових бібліотек Харкова: ефективність використання і напрямки вдосконалення". У цей період дослідниками розроблялися такі актуальні питання бібліотечної практики: "Харків – територія читання молоді", "Запити представників етнічних меншин, що мешкають на території Харкова, на документи з теорії національної культури та літератури", "Історія Слобожанщини: бібліотечні аспекти вивчення".

У 2006 – 2010 рр. науково-дослідна діяльність ХДНБ, як і в минулі роки, була спрямована на вирішення невідкладних завдань, поставлених перед Бібліотекою. Саме цим пояснюється той факт, що з 33 досліджень, висвітлених у даному огляді, 18 були ***локальними***. Для останніх характерним є пошук інноваційних підходів до власної діяльності, нових форм організації роботи, виявлення проблем, з якими стикаються користувачі Бібліотеки.

У середньому у Бібліотеці щороку досліджуються 14 – 15 тем у межах шести наукових напрямів, визначених НПБУ. Діапазон наукових розвідок: історія бібліотечної справи України, Харківщини та ХДНБ ім. В.Г. Короленка; управління інформаційними ресурсами та їхнім збереженням; розвиток бібліотечного та інформаційного менеджменту; впровадження телекомунікаційних технологій; кадрова політика бібліотек.

Соціологічні дослідження ХДНБ націлені на вивчення місця бібліотек у нових соціальних умовах, читання і читацьких потреб на книгу та інформацію, що з урахуванням існуючого теоретичного багажу і практичного досвіду дозволяють не лише виявити проблеми, але й запропонувати шляхи подальшого розвитку Бібліотеки.

У зв'язку з тим, що ХДНБ є другим за обсягом та значенням державним книгосховищем України і має 7,1 мільйонний фонд, домінуючим напрямком НДР є всебічне розкриття окремих документно-ресурсних складових цього фонду, зокрема з українознавства, української культури, бібліотечної справи, бібліотекознавства та книгознавства. Крім того, розкривалися та аналізувалися патентні фонди, фонд авторефератів дисертацій, колекції пам'яток друку та писемності.

Бібліотекознавчі дослідження зосереджено на вивченні історії бібліотечної справи і книговидання у Харківському регіоні.

З метою максимального використання результатів книгознавчих, бібліографічних та археографічних розвідок (у т.ч. читачів-дослідників та співробітників) вперше у бібліотечній практиці було проведене локальне дослідження "Колекції документних пам'яток у наукових бібліотеках:

актуальні питання формування, експертизи історико-культурної цінності, і управління зібраннями".

Значної уваги приділяється питанням впровадження в бібліотеках нових інформаційних технологій, технічної модернізації ХДНБ, вивченню складу та використанню електронних інформаційних ресурсів бібліотек Харкова, стану бібліотечної професії та особливостей діяльності сучасного молодого бібліотекаря України.

Наприкінці 2010 р. було проведене анкетування завідуючих відділами Бібліотеки з метою визначення проблем у роботі структурних підрозділів, які потребують дослідження найближчим часом. Це дозволило визначити пріоритетні напрямки наукових досліджень для підвищення загальної ефективності роботи.

Професійні комунікації. Партнерами дослідницької діяльності є організації, установи і служби регіону та України. Бібліотека координувала роботу з навчальними та науковими установами, а саме: ХДАК, ХДУ, Державним архівом Харківської області, Обласним управлінням статистики, Парламентською та провідними бібліотеками Східної України, Харкова; працювала у тісному контакті з керівними органами бібліотечної справи (міським та обласним управліннями культури), з найбільшими вітчизняними та зарубіжними книгознавчими центрами України, Росії, Польщі, Латвії, зокрема з відділами рідкісних видань і рукописів НБУВ, ЛННБ ім. В.Стефаника, ЦНБ ХНУ, РДБ, РНБ, НБ Польщі, Комісією слов'янської бібліографії Міжнародного комітету славістів, Центром досліджень з польської бібліографії при Ягеллонському університеті (Краків).

Особливістю звітного періоду був вихід Бібліотеки на новий рівень співробітництва з установами, що займаються НДР, посилення зв'язків з бібліотеками всеукраїнського і міжнародного рівнів. Здійснювався ***обмін науковою інформацією*** з представниками провідних бібліотекознавчих центрів України, Росії, США, зокрема з новими партнерами – сектором комунікації і інформації ЮНЕСКО, слов'янсько-балтійським відділом Нью-Йоркської публічної бібліотеки, НДІ інформаційних технологій соціальної сфери Кемеровського державного університету культури і мистецтв, Краснодарською крайовою бібліотекою для юнацтва.

Активна співпраця з науковцями ХДАК (д-ром пед. наук, професором А.А. Соляник, д-ром іст. наук, проф. В.О. Ільганаєвою, д-ром наук із соціал. комунікацій, доц. Г.В. Шемаєвою, канд. наук із соц. комунікацій В. П. Жуковою , канд. пед. наук В.А. Марковою, канд. пед.

наук, доц.В.В. Сєдих) суттєво підвищила теоретичний рівень НДР. Спільна діяльність дозволила урізноманітніти форми та методи роботи, активніше запроваджувати їх у практику.

Всеукраїнського значення набула ***науково-практична конференція "Короленківські читання",*** яка є не просто виявленням вдячності видатному письменнику і громадському діячу, а поступово перетворилася на знакову подію у бібліотечній справі не лише Харкова, але й України. Останнім часом читання стали популярними. Дата проведення читань приурочена до дня відкриття Бібліотеки. З 2006 р. науково-практична конференція стала тематичною, адже проводиться за наслідками всеукраїнських досліджень, що сприяють оптимізації управління бібліотечним процесом у регіоні, а також розробці концепції конференції. «Короленківські читання» 2009 р. вперше відбулися як всеукраїнські, а у 2010 р. проводилися за підтримки Міністерства культури України, що позитивно вплинуло на статус заходу та визначення стратегії наукової діяльності бібліотек регіону. Були презентовані дослідження та підсумки роботи наукових шкіл та колективів України, розроблені рекомендації для бібліотек з реалізації стратегічних завдань регіональної бібліотечної політики, що надає можливість переоцінити традиційні методи наукової діяльності та знайти нові ефективні інструменти для вивчення бібліотек як соціальних інститутів суспільства.

За результатами досліджень організовані такі ***наукові форуми***: Всеукраїнська науково-практична конференція "Сучасна бібліотека – науково-інформаційний центр освіти майбутнього" (2009), Міжнародні наукові читання "Перший в Україні відділ бібліотекознавства: до 105-ї річниці заснування" (2008), перші всеукраїнські наукові читання "Академік Дмитро Іванович Багалій та бібліотечна справа України" з нагоди 150-річчя від дня народження видатного вченого, одного із фундаторів Бібліотеки (2007).

Уперше в бібліотечній практиці ХДНБ у 2007 р. за сприяння ХДАК відбулася ***міжнародна віртуальна наукова конференція "Бібліотекар XXI століття: нові стандарти професії".***

На підвищення ефективності НДР вплинула активізація конкурсної діяльності. З метою розкриття і популяризації наукових здобутків ХДНБ ім. В. Г. Короленка фахівці беруть участь в ***обласному конкурсі "Найкращий молодий науковець Харківщини"*** (2007, 2010 рр.). Конкурс покликаний налагодити механізм взаємодії науки і практики, знайти

можливість впровадження відкриттів, зроблених молодими вченими у виробництво.

З метою стимулювання творчого зростання молоді, збереження кадрового потенціалу, спрямування діяльності молодих кадрів на активізацію інноваційного розвитку бібліотек у 2009 р. за підтримки ХДАК у ХДНБ було організовано серед молодих бібліотекарів, аспірантів, магістрів ***перший регіональний конкурс наукових робіт та інноваційних проектів ім. Л.Б. Хавкіної*** на тему ***"Як зробити бібліотеку успішною"***. Конкурс проводився у двох номінаціях: наукові роботи (опубліковані та неопубліковані статті, аналітичні огляди, методичні посібники тощо), підготовлені за останні три роки; інноваційні проекти (у т. ч. реалізовані у роботі Бібліотеки), що містять постановку проблеми, мету та завдання, характеристику діяльності (етапи реалізації, форми та методи роботи, оцінку можливих результатів тощо). Оцінюючи роботи конкурсантів, журі додержувалось таких критеріїв: наявність програми розвитку, динаміка зростання показників та інновації у бібліотечному обслуговуванні, оволодіння новими інформаційними технологіями, формування позитивного іміджу бібліотеки, залучення позабюджетних коштів, соціальне партнерство бібліотек. Два перші місця у другій номінації були присуджені молодим фахівцям ХДНБ.

До 120-річчя книгозбірні серед фахівців проведено традиційний ***конкурс наукових робіт*** з бібліотекознавства, бібліографії та книгознавства з метою піднесення рівня НДР Бібліотеки, розвитку маркетингового мислення бібліотекарів, професійного розвитку, виявлення кадрових резервів. До складу конкурсної комісії входили фахівці Бібліотеки та науковці ХДАК. Два перші місця були присуджені ґрунтовним працям: "І.В. Шашкова-Знаменська (1918 – 1937) – поет, книгознавець, бібліограф" та "Бібліотекознавець Л.Б. Хавкіна: харківський період діяльності (1888–1918)".

З метою оптимізації НДР Бібліотеки, підвищення кваліфікації бібліотекарів, формування нових професійних орієнтирів, мобільного реагування на постійні зміни в їхніх функціональних завданнях у 2007 р. працювала ***Школа дослідника-початківця***. Така форма роботи виникла як відповідь на гостру потребу у фахівцях, які володіють основами НДР, водночас це дозволило виявити науковий потенціал слухачів. Під час теоретичних і практичних занять слухачі школи отримали цілісне уявлення про НДР, навчилися проводити дослідження, впроваджувати одержані результати у практику, розвивати власні дослідницькі здібності.

Школа стала стартовим майданчиком для проведення працівниками відділів книгозбірні самостійної НДР. Викладачам вдалося зацікавити слухачів, продемонструвати їм можливості НДР при вдосконаленні їхньої основної роботи, залучити відділи ХДНБ до використання дослідницьких програм з вивчення різних напрямків діяльності Бібліотеки, викласти основні правила розробки та реалізації.

З метою активізації НДР бібліотек регіону та розкриття змісту діяльності ХДНБ за цим напрямком був розроблений ***розділ сайту*** Бібліотеки "Регіональні наукові проекти", що містить 6 веб-сторінок та інформацію про дослідницькі проекти, започатковані у Бібліотеці з 2009 р. Постійно вивчається статистика звернень до ресурсу (у 2009 р. – 393 звернення, 2010 р. – 5270), лідер – веб-сторінка проекту "Харків – територія читання" (3176 звернень). Маємо надію, що цей розділ допоможе бібліотекарям при розробці власних проектів, сприятиме більш якісному втіленню дослідницьких задумів.

Результати НДР. Результати досліджень було введено до наукового обігу у формі доповідей, повідомлень і публікацій; ці матеріали є базовими в роботі з удосконалення діяльності бібліотеки. Вони оприлюднені у 130 наукових публікаціях, підготовлених співробітниками ХДНБ – учасниками НДР, п'яти щорічних збірниках матеріалів наукових конференцій "Короленківські читання", аналітичному огляді за 2001 – 2005 рр. "Науково-дослідна робота Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г. Короленка", "Збірнику наукових праць ХДНБ. Вип. 5". Ґрунтовними працями означеного періоду є хронологічний довідник "Харківська державна наукова бібліотека ім. В.Г. Короленка. Події, факти" (ч. 1 – 4), "Короленківський збірник: наукові статті та матеріали", "Автографи діячів науки і культури на книгах із фондів ХДНБ", "Багаліївський збірник: академік Д.І. Багалій і бібліотечна справа України", "Українське бібліотекознавство в історичному вимірі: за матеріалами Міжнародних наукових читань з нагоди 105-ї річниці відділу бібліотекознавства", Шоломова С.Б. "Из истории формирования фондов Харьковской общественной библиотеки (1886 – 1916)" (у 4-х вип.), "Бібліотекар XXI століття: нові стандарти професії: матеріали Міжнародної науково-практичної віртуальної конференції" та ін. Окрему групу публікацій складають статті з питань організації та розширення фондів книжкових

пам'яток, їх обліку та забезпечення збереження, удосконалення системи використання; розкриття колекцій стародруків, рідкісних та цінних видань рукописних книг і архівних документів; історії формування колекцій, зокрема історії особистих бібліотек у фонді ХДНБ. Низка досліджень стала підґрунтям для підготовки методичних посібників. Створювалися банки фактографічних та бібліографічних даних, поповнювалися читацькі каталоги Бібліотеки записами, що були відсутні.

Презентація результатів досліджень відбувається на міжнародному, всеукраїнському і регіональному рівнях. Бібліотека є постійним учасником щорічних міжнародних науково-практичних конференцій НПБУ, "Крим–…" (м. Судак), "Інформатіо–…" (Крим), бібліотекознавчих конференцій НБУ ім. В. Вернадського та ін.

НДР отримала якісно новий розвиток і залишається пріоритетним напрямом діяльності ХДНБ. Разом з тим зберігалася спадкоємність в основній тематиці досліджень. Попередній досвід проведення досліджень переконує в доцільності укрупнення проблематики, зосередження усіх наукових сил Бібліотеки на декількох пріоритетних проблемах. ХДНБ об'єктивно стає центром наукових досліджень з питань книгознавства, історії бібліотечної справи, соціології читання, регіональних інформаційних ресурсів. Більшість наукових розробок Бібліотеки спрямовані на реалізацію низки законів та державних програм з бібліотечної справи. Посилюються вимоги до розробки програмної документації, матеріалів за наслідками досліджень; скорочуються терміни проведення досліджень за рахунок використання нових методів, комп'ютерної техніки; розширюється коло учасників наукових розвідок, до яких все частіше залучаються працівники бібліотек різного відомчого підпорядкування.

Зростає і практична значущість досліджень. Так, за результатами експериментального проекту "Харків – територія читання молоді" готуватиметься концепція регіональної програми читання; підсумком роботи над регіональним дослідженням "Інформаційні ресурси бібліотек Харкова" стане випуск нового довідника, створення бази даних (БД).

Проте, незважаючи на позитивні зміни, рівень НДР ХДНБ ще не повною мірою відповідає вимогам сьогодення. Необхідна більш активна участь функціональних відділів у проведенні локальних досліджень, націлених на вирішення практичних завдань. Проблематика досліджень має стати більш спеціалізованою; отримають подальший розвиток

інноваційні проекти, які сприяють позитивним змінам у сучасних методах обслуговування з урахуванням інформаційних потреб користувачів і можливостей нових технологій; визначатимуться форми і зміст реалізації ХДНБ соціокомунікаційних функцій, перспективних організаційних форм у ході реалізації досліджень та впровадженні їх результатів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бібліотекар XXI століття : нові стандарти професії : матеріали Міжнар. наук.-практ. віртуал. конф. / ХДНБ ім. В.Г. Короленка ; [уклад. А.Л. Шалиганова; відповід. за вип. В.Д. Ракитянська]. – Х., 2008. – 61 с.

2. **Збірник** наукових праць. Вип. 5. / ХДНБ ім. В.Г. Короленка ; [уклад. Л.М. Багрянцева ; ред. : Л.П. Суворова, Л.О. Каплун; відповід. за вип. В.Д. Ракитянська] – Х., 2007. – 52 с.

3. **Зведений** план науково-методичної та науково-дослідної діяльності бібліотек – головних методичних центрів та громадських бібліотечних об'єднань Харкова на [... рік] / ХДНБ ім. В.Г. Короленка, АСІБТ, ХБТ; [уклад. : Г.Д. Ковальчук, О.П. Куніч]. – Х., 2007 – 2011.

... 2009 рік. – Х., 2009. – 25 с.

... 2010 рік. – Х., 2010. – 24 с.

4. **Короленківські** читання : матеріали наук.-практ. конф. [... року] / ХДНБ ім. В.Г. Короленка ; [відповід. за вип. В.Д. Ракитянська]. – Х., 2006 – 2011.

2006 р. : [присвяч. 120-річчю ХДНБ ім. В.Г. Короленка ; уклад. Л.М. Багрянцева ; ред. С.М. Миценко ; відповід. за вип. Л.П. Незнамова]. – Х., 2006. – 107 с.

5. 2007 р. : [тема року "Роль бібліотек у житті регіонів"; уклад. Л.М. Багрянцева ; ред. Л.О. Каплун ; відповід. за вип. В.Д. Ракитянська]. – Х., 2007. – 87 с.

6. 2008 р. : [тема року "Робота бібліотек України на допомогу незахищеним верствам населення"; уклад. Л.М. Багрянцева ; ред. Л.О. Каплун ; відповід. за вип. В.Д. Ракитянська. – Х., 2008. – 67 с.

7. 2009 р. : матеріали XII всеукр. наук.-практ. конф. / [тема року "Бібліотечна молодь: погляд у майбутнє"; уклад. : Н.І. Капустіна, К.Р. Гарєєв ; ред. : Л.П. Суворова, Н.О. Стрілець ; відповід. за вип. В.Д. Ракитянська]. – Х., 2010. – 112 с.

8. 2010 р. : [тема року " Наукова діяльність як стратегічний напрямок розвитку бібліотек регіону "; уклад. Н.І. Капустіна ; ред. С.М. Миценко ; відповід. за вип. В.Д. Ракитянська]. – Х., 2011. – 159 с.

9. **Науково-дослідна** робота Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г. Короленка : аналіт. огляд за 2001 – 2005 рр. / ХДНБ ім. В.Г. Короленка ; [уклад. Л.М. Багрянцева ; ред. С.М. Миценко ; відповід. за вип. Л.П. Незнамова]. – Х., 2006. – 55 с.

10. **Багрянцева, Л. М.** Роль "Короленківських читань" у діяльності бібліотек регіону: (до 10-річчя регіон. наук.-практ. конф.) // Короленківські читання 2007 : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. / Держ. закл. "Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г. Короленка". – Х., 2008. – С. 3 – 6.

11. **Гарєєв, К. Р.** Молоді науковці в бібліотеках: конкурсна форма виявлення та професіональної підтримки // Культура та інформаційне суспільство XXI століття: матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених, 22 – 23 квіт. 2010 р. У 2 ч. – Х., 2010. – Ч. 2. – С. 140 – 141.

12. **Гарєєв, К.** Особливості дослідницької роботи молодого персоналу наукових бібліотек в умовах віртуальних наукових комунікацій : до постановки проблеми // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В.І. Вернадського. / НАН України, НБУ ім. В.І. Вернадського, АБУ ; рецензенти : В.М. Горовий, Т.В. Новальська. – К., 2010 . – Вип. 27 – С. 331 – 340.

13. **Глазунова, Л. В.** Дисертаційні дослідження як індикатор розвитку бібліографічної науки в Україні на сучасному етапі // Вісн. Харк. держ. акад. культури. – К., 2009. – Вип. 28. – С. 86 – 99.

14. **Глазунова, Л. В.** Класифікація бібліографічних ресурсів як об'єкт бібліографознавчих досліджень сучасних науковців // Культура та інформаційне суспільство XXI століття : матеріали всеукр. наук-теорет. конф. молодих учених, 22 – 23 квіт. 2010 р. У 2 ч. – Х. 2010. – Ч. 2. – С. 142 – 143.

15. **Грабарчук, О. Л.** Науково-дослідна діяльність НДВК у 1980 – 2010 роках // Короленківські читання 2010 : матеріали наук.-практ. конф. / Держ. закл. "Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка". – Х., 2011. – С. 42 – 32.

16. [**X науково-практична** конференція "Короленківські читання 2007" на тему "Роль бібліотек у житті регіонів"] // Хроніка Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка 2007. Вип. 4 (36) : інформ. бюл. – Х., 2008. – С. 4 – 5.

17. **Капустіна, Н.** Бібліотечна молодь: погляд у майбутнє (підсумки всеукр. наук.-практ. конф.) / Н. Капустіна, К. Гарєєв // Бібл. форум України. – 2010. – № 2. – С. 26 – 29.

18. **Капустіна, Н.** "Школа дослідника-початківця" – стартовий майданчик для оптимізації наукової роботи бібліотеки // Бібл. форум України. – 2008. – № 3. – С. 11 – 13.

19. **Перший** регіональний конкурс наукових робіт та інноваційних проектів "Як зробити бібліотеку успішною" // Короленківські читання 2009 : матеріали наук.-практ. конф. / Держ. закл. "Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г. Короленка". – Х., 2010. – С. 108 – 110.

20. [**Проведення** відділом організації науково-дослідної роботи "Школи дослідника-початківця"] // Хроніка Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г. Короленка 2007. Вип. 2 (34). – Х., 2007. – С. 18.

21. [**Проведення** XI регіональної науково-практичної конференції "Короленківські читання"] // Хроніка Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка 2008. Вип. 4 (40). – Х., 2009. – С. 5 – 6.

22. **Шалиганова, А.** Нові стандарти професії // Бібл. форум України. – 2009. – № 1. – С. 35 – 39.

Розділ I
БІБЛІОТЕКИ В НОВИХ СОЦІАЛЬНИХ УМОВАХ

Вітчизняні публічні бібліотеки за останні роки пережили важкі часи падіння, кризи та поступового підйому й оновлення. Кардинальні зрушення, зокрема ідеологічні, економічні, демографічні та технологічні, що відбувалися в усіх сферах життя суспільства, безпосередньо та системно вплинули на публічні бібліотеки і суттєво осучаснили їхню діяльність.

У 2007 – 2008 р. пріоритетним у науково-дослідній діяльності ХДНБ стало проведення *всеукраїнського дослідження* **"Публічні бібліотеки України в контексті соціокультурного простору регіону",** що здійснювалося за програмно-методичною документацією, розробленою НПБУ. Були зібрані дані щодо соціально-економічної характеристики регіону; дані у ХДНБ, спільно з Харківською ОУНБ – у базових бібліотеках області (охоплені міста обласного та районного підпорядкувань – Чугуїв та Змійов і два села Харківського району); проведене опитування 1000 респондентів: користувачів, фахівців та

директорів бібліотек, жителів Харкова і Харківської області, представників органів влади, які опікуються питаннями культури, науковців ХДАК як бібліотечних експертів.

Крім того, проведена обробка матеріалів одержаних від бібліотек Дніпропетровської, Луганської, Полтавської, Сумської областей, які традиційно входять до сфери методичного впливу ХДНБ.

Змістовний матеріал одержано також під час виїздів для аналізу діяльності бібліотек на місцях. За результатами аналітичної роботи підготовлено до друку огляд діяльності бібліотек "Публічні бібліотеки: сучасні принципи буття в умовах оновленого суспільства (з досвіду роботи бібліотек Східної України)", в якому узагальнено характерні тенденції розвитку книгозбірень Дніпропетровщини, Донеччини, Полтавщини, Сумщини та інших регіонів [2; 8].

Це дало змогу одержати багатий фактичний матеріал щодо діяльності базових бібліотек, у т.ч. і щодо сучасних соціальних функцій, притаманних публічним бібліотекам, їхньої пріоритетності та модернізації.

Дослідження довели, що наукові бібліотеки, у першу чергу, як їм і належить, виконують інформаційну й освітню функції і значно менше задіяні у рекреаційному процесі. Дослідники дійшли висновку про наявність певних відмінностей в оцінках користувачами бібліотек регіонального значення і ХДНБ.

Дослідження свідчить, що Бібліотека продовжує залишатися найважливішим культурним центром, який використовує як традиційні, так і інноваційні форми роботи, не втрачаючи свого основного призначення. Це, безумовно, є наслідком реалізації низки програм. У ХДНБ сформована система інформаційних, наукових і культурних центрів, самостійних бібліотек. Все це сприяє залученню користувачів і паралельно – зростанню інтелектуального рівня відвідувачів.

Завдяки дослідженню ХДНБ одержала нові можливості для структурних трансформацій, у розробці культурної і наукової політики бібліотеки.

Одержані висновки доведено до відома бібліотечної громадськості міста на регіональній науково-практичної конференції "Короленківські читання 2007", тема якої "Роль бібліотек у житті регіонів". Було охарактеризовано сутність функціональних та організаційно-структурних змін у ХДНБ ім. В.Г. Короленка та в окремих відділах, визначено Бібліотеку культурно-інформаційним центром регіону [3].

Результати дослідження оприлюднені на науково-практичних конференціях "Бібліотека і книга у контексті часу" (Київ, 2008 р.), "Сучасна бібліотека як науково-інформаційний та культурно-просвітницький центр місцевої громади" (Дніпропетровськ, 2009 р.) та у статті "Роль і функції публічних бібліотек у сучасному українському суспільстві: за матеріалами дослідження" [1; 4; 5;].

* * *

Привабливість Бібліотеки для користувача – одна з найголовніших передумов ефективності її роботи, а тому *маркетингове дослідження* **"ХДНБ ім. В.Г. Короленка очима її користувачів та працівників"** (2007 р.) є надзвичайно важливим, особливо в контексті підготовки до святкування ювілейної дати – 125-річчя від дня заснування.

Мета дослідження – подальше покращення позитивного іміджу ХДНБ. Дослідники виходили з установки, що імідж закладу залежить від діяльності всього колективу. Тому кожному відділу було запропоновано провести локальне вивчення користувачів та працівників. За участю відділів складено програму і методику дослідження, розроблено анкети.

У ході дослідження передбачалося виявити ставлення працівників і користувачів до Бібліотеки в цілому та її структурних підрозділів; проаналізувати якість послуг, що надаються користувачам у ХДНБ; визначити місце Бібліотеки серед конкурентних організацій.

Проведене опитування 200 користувачів Бібліотеки та такої ж кількості працівників. Досліджене широке коло питань: якість фондів та каталогів, бібліотечного обслуговування, умов роботи, ставлення до Бібліотеки, компетентність працівників з урахуванням специфіки відділів, в яких здійснювалося анкетування. Аналіз та узагальнення одержаних даних дозволили зробити певні висновки, які з різним ступенем деталізації були розглянуті на звітному засіданні Школи дослідника. Виявлено, що користувачі потребують і вимагають покращення інформаційно-бібліографічного сервісу, замовлення літератури через мережу Інтернет або телефоном; створення умов для використання сервісних можливостей мережі Інтернеті і т. ін. Користувачів часто не влаштовує стан поточного комплектування та технічна оснащеність Бібліотеки, відсутність необхідних електронних БД, недостатній репертуар електронних ресурсів, відсутність кімнати відпочинку для користувачів, буфету. Зібрано низку конкретних пропозицій від бібліотекарів щодо удосконалення роботи книгозбірні, а саме: осучаснити структуру Бібліотеки; відродити

проведення звітних читацьких конференцій і громадське управління бібліотекою; посилити рекламну діяльність; прискорити виконання замовлень; покращити культуру обслуговування; зміцнити матеріально-технічну базу.

Результати дослідження обговорювалися на засіданні завідуючих відділами при директорі ХДНБ, що дозволило сформувати певне коло інноваційних змін.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Багрянцева, Л.** Роль і функції публічних бібліотек у сучасному українському суспільстві // Бібл. форум України. – 2008. – № 3. – С. 4–6.

2. **Ковальчук, Г.** Проблеми функціонування публічних бібліотек в умовах оновленого суспільства : з досвіду роботи публ. б-к Схід. України // Бібл. форум України. – 2007. – № 3. – С. 24–27.

3. **Короленківські** читання 2007 р. : матеріали X всеукр. наук.-практ. конф. / [тема року "Роль бібліотек у житті регіонів"; уклад. Л. М. Багрянцева ; ред. Л. О. Каплун ; відповід. за вип. В. Д. Ракитянська]. – Х., 2007. – 87 с.

4. **Ракитянська, В. Д.** Місце та роль державної наукової бібліотеки в інформаційному забезпеченні регіонального розвитку // Сучасна бібліотека як науково-інформаційний та культурно-просвітницький центр місцевої громади : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. 21 трав. 2009 р. : до 175-річчя заснування Дніпропетр. обл. універс. наук. б-ки / Дніпропетр. ОУНБ ; [упоряд. Т. О. Абраїмова]. – Д., 2009. – С. 123–131.

5. **Ракитянська, В.** Соціальні функції публічних бібліотек у період трансформації суспільства (за матеріалами досліджень бібліотек Східної України) // Бібліотека і книга у контексті часу : зб. наук. ст. II Міжнар. наук.-практ. конф., 17–18 квіт. 2008 р., м. Київ. – К., 2008. – С. 110–117.

6. **Ракитянська, В. Д.** Освітня місія наукової бібліотеки в інформаційному суспільстві // Сучасний читач і бібліотека : зб. матеріалів

"круглого столу". 15–18 верес. 2008 р., м. Сімферополь. – К., 2008. – С. 58–66.

7. Прохорова, В.Г. Внесок відділу технічної літератури в патентно-інформаційне забезпечення інноваційної діяльності міста Харкова // Короленківські читання –2007 : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. / Держ. закл. "Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка". – Х., 2008. – С. 31–42.

8. Публічні бібліотеки: сучасні принципи буття в умовах оновленого суспільства: з досвіду роботи публ. б-к Схід. України / ХДНБ ім. В.Г. Короленка ; [уклад. Г.Д. Ковальчук]. – Х., 2007. – 20 с. – (У бібліотеках Східної України).

Розділ ІІ
ЧИТАЧ – ОСНОВНИЙ ОБ'ЄКТ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

В умовах демократичного суспільства бібліотека як загальнодоступний заклад є гарантом рівного доступу громадян до інформації. Останніми роками забезпечення доступу до інформації різних категорій громадян стало об'єктом досліджень ХДНБ.

На загальнодержавному рівні на найбільшу увагу заслуговує *дослідження* за темою **"Робота бібліотек України на допомогу незахищеним верствам населення"** (2006 – 2008 рр., виконавець науково-дослідний відділ бібліотекознавства і бібліографознавства), спрямоване на аналіз проблем, пов'язаних з використанням бібліотек людьми з особливими потребами.

Мета дослідження: удосконалення роботи бібліотек України із задоволення інформаційних потреб користувачів, що належать до незахищених прошарків населення.

Дослідниками були визначені наступні завдання:

- вивчення досвіду роботи обласних бібліотек України з читачами, які належать до незахищених верств населення (НВН);
- виявлення характерних особливостей людей з особливими потребами як читачів;
- виявлення спеціальних форм обслуговування, яких потребують люди, що належать до незахищених прошарків населення, та аналіз можливостей бібліотек щодо надання цих форм.

Базами дослідження стали 20 обласних бібліотек, центральна спеціалізована бібліотека для незрячих ім. М. Островського (м. Київ), Республіканська кримськотатарська бібліотека ім. І. Гаспринського, Охтирська ЦРБ Сумської області, бібліотеки Харкова.

На початковому етапі було розроблено програму і методику дослідження та анкети різного призначення: анкета № 1 передбачала виявлення інформаційних потреб читачів, які належать до незахищених верств населення; анкета № 2 – відповідні потреби інвалідів; анкета № 3 призначалася для опитування працівників бібліотек.

На жаль, дослідження засвідчило, що бібліотеки не повною мірою ідентифікують користувачів, які належать до НВН, а виділяють лише групи користувачів-інвалідів різних категорій. Так, у 11 бібліотеках (40,7%) виокремлено 2 групи: інвалідів дитинства та війни, у 9 (33,3%) – інвалідів праці, у 6 бібліотеках (22,2%) – інвалідів з порушенням опорно-рухового апарату, в 4 (14,8%) – з вадами зору. Групи дітей-сиріт та їх опікунів, користувачів – членів багатодітних сімей, воїнів-афганців, учасників бойових дій, чорнобильців виділено лише в 4-х бібліотеках (14,8%). У 3-х бібліотеках (11,1%) в окрему групу виділено безробітних, в одній (3,7%) – переселенців. Матері-одиначки та вдови не виділяються в жодній з досліджених бібліотек України.

Аналіз джерел, з яких користувачі-інваліди отримують видання та інформацію, засвідчив, що найголовнішими для них є публічні бібліотеки (71,5%). Так, 22 бібліотеки надають представникам НВН можливість використання комп'ютерної техніки та здійснення пошуку в Інтернеті, 21 – надсилати замовлення телефоном, 19 – користуватися віртуальною довідкою. Крім того, у більшості обласних бібліотек читачам, які належать до НВН надаються певні пільги, а саме: пільговий читацький квиток, безкоштовне та позачергове обслуговування, безкоштовне користування Інтернетом, знижки на додаткові платні послуги.

На жаль, далеко не всі ОУНБ мають приміщення, пристосовані для пересування людей з вадами опорно-рухового апарату. Саме тому бібліотечні фахівці в анкетах указали на необхідність реконструкції бібліотек з урахуванням потреб інвалідів, зокрема: зробити пандуси, поруччя, обладнати ліфти, спеціальні читальні зали зі зручними для "колясочників" столами тощо. Для цього бібліотекам потрібна допомога місцевих органів влади.

Дослідженням встановлено, що більшість бібліотек підтримує зв'язки з Українськими товариствами сліпих і глухих, Спілкою організацій інвалідів

України, Фондом соціального захисту інвалідів, Спілкою ветеранів війни, обласними центрами зайнятості населення, обласними центрами соціальних служб для сім'ї та молоді.

З метою пошуку шляхів удосконалення роботи бібліотек України з цією категорією громадян було проведене опитування 200 користувачів 9 ЦБС Харкова та ХОУНБ, які належать до НВН, та 200 користувачів-інвалідів. Одержані відомості щодо використання різних бібліотек Харкова представниками даної категорії респондентів, виявлені їхні характерні особливості як читачів, уточнена тематика запитів, встановлена наявність пільг у процесі обслуговування, зібрані пропозиції та зауваження щодо поліпшення задоволення інформаційних потреб і запитів тощо.

Дослідження сприяло аналізу основних тенденцій, форм та методів роботи публічних бібліотек з цією категорією користувачів. Зроблено висновок, що інформаційні потреби цих людей ще й досі не задовольняються. Серед основних причин такі: недостатня увага бібліотек до соціокультурної реабілітації інвалідів, відсутність коштів для створення матеріально-технічної бази та фондів, які відповідають потребам цієї категорії користувачів.

За результатами дослідження зроблено висновок щодо необхідності розробки *на національному рівні програми* вільного доступу інвалідів до бібліотек. Програма має передбачати ліквідацію існуючих інформаційних, архітектурних та багатьох інших перешкод, забезпечити можливість соціальної адаптації інвалідів. У бібліотеках необхідно обладнати центри або відділи (сектори) для обслуговування інвалідів як безпосередньо у межах бібліотек, так і вдома за допомогою транспортних засобів; створити службу волонтерів для роботи з людьми, які належать до НВН. Доцільно також забезпечити виконання замовлень телефоном або поштою, виділити приміщення для відпочинку користувачів-інвалідів, навчання їх роботі на комп'ютері та допомоги в пошуку інформації. Дослідники вважають, що для обслуговування інвалідів різних категорій бібліотекарям потрібні спеціальні знання, яких вони не отримують у межах фахової освіти. У ВНЗ культури, а також у системі додаткової професійної освіти, на думку дослідників, слід ввести відповідні курси, розглядаючи цю проблему у межах регіональних заходів з підвищення кваліфікації.

За результатами дослідження складено узагальнюючу довідку, розроблено концепцію регіональної науково-практичної конференції "Короленківські читання 2008", що висвітлює питання задоволення

інформаційних потреб незахищених верств населення бібліотеками Харкова; опубліковано статті [1; 3].

Проблеми, що обговорювалися на науковому форумі, викликали зацікавленість комітету Всеукраїнської спілки громадських організацій "Конфедерація громадських організацій інвалідів України".

* * *

У звітному періоді вивчалися інформаційні потреби ще однієї групи харків'ян – представників етнічних меншин.

Регіональне дослідження **"Запити представників етнічних меншин, що мешкають на території Харкова, на документи з теорії національної культури та літератури"** проводилося у 2006 – 2007 роках (виконавці науково-дослідний відділ бібліотекознавства і бібліографознавства, Соціокультурний центр). Необхідність у дослідженні постала перед Бібліотекою у зв'язку з тим, що в окремих етнічних груп з'явилося прагнення до збереження своєї самобутності.

Мета дослідження: виявлення специфіки комунікаційної взаємодії ХДНБ ім. В.Г. Короленка з національно-культурними центрами Харкова для задоволення запитів на документи з історії національної культури і літератури представників етнічних меншин міста.

Дослідження проводилося серед представників національно-культурних товариств Харкова. Вибір респондентів був обумовлений наявністю яскраво вираженої етнічної та національної ідентичності, а також чітко сформованих вимог до таких інформаційно-культурних закладів, як бібліотеки. Завдання реклами Бібліотеки та популяризації її фондів виконувалось уже під час проведення опитування – респонденти цікавились роботою Бібліотеки за цими напрямками, отримували запрошення до співпраці.

Аналіз анкет респондентів-представників етнічних меншин, а також керівників земляцтв, які функціонують у Харкові, свідчить про зацікавленість потенійного користувача документами і матеріалами з історії національної культури свого народу та доцільність проведення досліідження. Зроблено висновки про задоволення інформаційних запитів преставників етнічних меншин бібліотекамиміста і, в першу чергу, ХДНБ ім. В.Г. Короленка. Лише один респондентвважає себе достатньо забезпеченим материаламиз цієї тематики, решта не задоволена або

частково задоволена. Фонд ХДНБ ім. В.Г. Короленка за наявністю літератури означеної тематики повністю задовольняє трьох користувачів з двадцяти (15%), решту – тільки частково. Попри те, що більшість опитуваних вважають себе недостатньо поінформованими і відчувають брак літератури, незадовільно роботу Бібліотеки не оцінив жодний з респондентів. Велика кількість користувачів має потребу в літературі дореволюційного (35%) та пострадянського (35%) періоду. Література радянського періоду необхідна 30% опитуваних. Респонденти порадили активізувати просвітницьку діяльність бібліотек, музеїв та культурних установ, створювати телевізійні програми за участю представників різних національностей, організовувати спільні заходи (літературні вечори, екскурсії, національні свята тощо).

Окремим завданням було виявлення співвідношення запитів користувачів з наявністю документів мовами національних меншин у фондах ХДНБ. Для цього здійснено видовий, тематичний та хронологічний аналіз фондів ХДНБ ім. В.Г. Короленка мовами країн колишніх союзних республік СРСР та ряду зарубіжних країн, які мають у Харкові свої національно-культурні центри.

За підсумками вивчення зроблено висновок, що в сучасному поліетнічному місті представники різних національностей відчувають брак літератури національно-культурної тематики. Респонденти вказали і на необхідність активізації комунікативної діяльності Бібліотеки.

Детально результати дослідження викладено у повідомленні "Національно-культурна проблематика в запитах користувачів і діяльності ХДНБ ім. В.Г. Короленка" на конференції "Короленківські читання 2007" [10]. Результати дослідження були використані при проведенні "круглого столу" за темою "Культура Слобожанського краю: вчора, сьогодні, завтра".

* * *

Останніми роками предметом загальнонаціональної уваги стали питання читання населення України. ХДНБ ім. В.Г. Короленка бере активну участь у загальнодержавних дослідженнях з цього питання.

У 2007 р. ХДНБ ім. В.Г. Короленка на замовлення НПБ України взяла участь у *всеукраїнському дослідженні* **"Читай українське".** Науково-дослідний відділ бібліотекознавства і бібліографознавства та обслуговуючі відділи ХДНБ провели анкетування 100 користувачів Бібліотеки та її працівників з метою виявлення кращих художніх, наукових

і науково-популярних книг та довідників, що вийшли у видавництвах країни, в тому числі харківських.

За програмно-методичною документацією, підготовленою НПБ України, ХДНБ ім. В. Г. Короленка взяла участь *у загальнодержавному дослідженні* **"Незадоволений читацький попит на вітчизняну книжкову продукцію"** (виконавці науково-дослідний відділ бібліотекознавства і бібліографознавства, відділ наукового формування документних ресурсів і документообміну. 2008 р.). Мета дослідження – актуалізація даних щодо незадоволеного читацького попиту на книжкову продукцію українських видавництв серед читачів ХДНБ для задоволення їхніх запитів при поповненні фондів.

Під час вивчення було зібрано дослідницькі дані й узагальнено одержані матеріали на підставі аналізу запитів (на журнали, картотеки) незадоволеного читацького попиту ХДНБ у 2006 – 2007рр., за цільовим призначення кожного виду видань (наукові та науково-популярні, довідкові, літературно-художні) та за тематичним попитом. Всього у 2006 р. зафіксовано 280 відмовлень, на доукомплектування взято 278 назв, отримано 44 документи. У 2007 р. відповідно зафіксовано 217 відмовлень, на доукомплектування взято 211 назв, отримано 50 документів. Аналіз відмовлень виявив документи, представлені у Бібліотеці в недостатній кількості примирників.

Анкетування користувачів засвідчило, що тематична палітра їхнього незадоволеного попиту досить різноманітна, а залежність повноти задоволення запитів від освіти респондентів є зворотною: чим вища освіта, тим менше задоволеність. Виявлено нові теми та галузі знання, попит на які дуже високий. Це глобалізація та пов'язані з нею питання соціології, економіки, екології тощо. Постійно високим попитом користується юридична література, видання з логістики.

На жаль, сьогодні комплектування фонду ХДНБ обмежується лише обов’язковим примірником видань України та видань за державними програмами, а не залежить, як це має бути, від рівня і засобів управління його науковим формуванням. Саме хибність такого підходу і виявило дослідження.

* * *

Протягом 2009 – 2010 рр. за підтримки Харківського обласного управління у справах сім'ї, молоді і спорту здійснено *регіональний дослідницький проект* **"Харків – територія читання молоді"** (виконавець науково-дослідний відділ бібліотекознавства і бібліографознавства), спрямований на створення передумов формування і реалізації регіональної Програми підтримки і розвитку читання в Харківській області. Об'єктом дослідження обрано молодіжну аудиторію міста. Предметом дослідження обрано читання цієї аудиторії.

Перший напрям проекту був пов'язаний з *діагностикою* проблемної ситуації в регіоні щодо читання в молодіжному середовищі і полягав у попередньому виявленні готовності відповідних інститутів до реалізації регіональної програми в цілому і в тій її частині, що спрямована на молодь; аналізу ситуації на основі експертних опитувань потенційних учасників; соціологічному дослідженні молодіжної аудиторії. Другий напрям був пов'язаний з *дискусією у* ЗМІ на тему підтримки і розвитку читання, підвищення читацької компетентності, інформаційної і медіа-грамотності.

Проведення діагностики ситуації в регіоні включало виконання таких завдань: опитування видавництв для створення рейтингу найбільш популярних книг видавництв України «Найкраща книга року», вивчення регіонального книжкового ринку «Книги – лідери продажу» для створення рейтингу найбільш купованої книжкової продукції, здійснення соціологічних досліджень з проблем читання серед молодіжної аудиторії в бібліотеках і поза їх межами, проведення циклу громадських заходів "Алея читання", висвітлення основних результатів проекту (як через ЗМІ, так і через веб-сайт Бібліотеки).

Учасниками заходу були бібліотеки, літературні організації, лауреати літературних конкурсів «Молода Слобожанщина», «Левада», видавництва, книжкові крамниці міста, волонтери (студенти, представники громадських організацій), засоби масової інформації.

Партнерами проекту стали: Харківська обласна бібліотека для юнацтва, Центральна міська бібліотека ім. В.Г. Бєлінського, ряд бібліотек навчальних закладів – Науково-технічна бібліотека Харківського національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського «ХАІ», Центр науково-гуманітарної інформації Харківського гуманітарного університету

«Народна українська академія», Бібліотека торгово-економічного коледжу, Бібліотека електромеханічного ліцею.

За допомогою анкетування було досліджене широке коло питань, пов'язаних з проблемами читання, за п'ятьма основними напрямами: роль і місце книги в бібліотеках, читацькі інтереси і запити молоді, мотиви читання, критерії оцінки літератури, стан задоволення читацьких вимог. За результатами соціологічного дослідження складено портрет молодого читача міста Харкова, рейтинги найбільш популярних серед молоді творів, рекомендації вітчизняним видавництвам щодо випуску друкованої продукції.

Наукова новизна проекту полягає у реалізації дослідження безпосередньо молодими бібліотекарями, студентами, залученні, окрім бібліотек, значної кількості інших організацій, волонтерів і перетворення із суто "бібліотечного" на загальносуспільний захід. Практичне значення – в активізації роботи громадськості регіону щодо подолання кризи читання і в об'єднанні навколо бібліотеки як стрижневого центру різних установ і організацій для вирішення проблем молодіжного читання, створенні позитивного іміджу ідеї розвитку читання і попередніх умов для соціального партнерства у сфері розповсюдження і використання друкованої продукції, формуванні групи зацікавлених сторін, яка у подальшому займатиметься розробкою означених проблем, організації регулярного моніторингу читання в регіоні.

Результати дослідження підтверджують робочу гіпотезу, що Харків залишається містом молодіжного читання, однак водночас засвідчують, коло читання є обмеженим. Зниження інтересу до читання вимагає активізації діяльності бібліотек зі створення *регіональної програми* підтримки і розвитку молодіжного читання, просування у свідомість населення іміджу успішної читаючої особистості, пропаганди шедеврів світової та вітчизняної літератури. Необхідно посилити співпрацю бібліотек зі ЗМІ, в тому числі радіо, телебаченням, пресою у напрямі реклами дійсно якісної літератури, яку необхідно прочитати кожному. Першочерговими діями на державному рівні мають стати: формування системи виховання і соціалізації молодих людей та надання медійної підтримки читанню.

Реклама досягнень проекту, інформування громадськості про результати відбувалося на регіональному, всеукраїнському і міжнародному рівнях. З результатами дослідження були ознайомлені і представники бібліотечної спільноти України: на Соціологічних читаннях НПБУ була

оголошена доповідь "Просування іміджу успішної читаючої людини", на Короленківських читаннях 2009 – «Регіональний дослідницький проект "Харків – територія читання молоді" – підґрунтя формування регіональної програми молодіжного читання».

Презентація проекту на IV Форумі молодих бібліотекарів Луганщини, міжнародному інтелектуальному форумі "Чтение на Евразийском перекрестке" (м. Челябінськ), а також участь у міжрегіональних конференціях, форумах, конкурсах та інших заходах наукового характеру, присвячених проблемам читання, дозволила вийти за межі суто бібліотечного заходу, обмінятися досвідом з іншими представниками суспільства. З метою розкриття і популяризації проекту на V обласний конкурс "Найкращий молодий науковець Харківщини" представлено "Регіональний експериментальний дослідницький проект "Харків – територія читання молоді". Розроблено також проект загальноміського фестивалю читання "Читай, Харкове!". Більш детально результати дослідження викладено у статтях [4 – 6; 12].

* * *

Бібліотека постійно працює над удосконаленням взаємодії з користувачами, впроваджуючи організаційно-технічні нововведення, адже це дозволяє здійснювати перехід на якісно новий рівень їхнього інформаційного забезпечення.

Локальне дослідження **"Інформаційні потреби користувачів ХДНБ ім. В.Г. Короленка з позиції моніторингу"** проводилося за трьома напрямками:

- моніторинг інформаційних потреб користувачів ХДНБ;
- моніторинг платних послуг;
- моніторинг інформаційних потреб користувачів Інтернет-центру.

Мета дослідження полягала у виявленні змін у складі користувачів, ступені задоволення їхніх інформаційних потреб і запитів. Дослідження проводилося спільними зусиллями працівників Бібліотеки шляхом вибіркового анкетування. Базами стали 9 структурних підрозділів.

Опитування всіх груп користувачів ХДНБ за першим напрямком проводиться щороку. Моніторинг інформаційних потреб допомагає вчасно відстежити зміни, що відбуваються у користувацькій структурі, їхніх запитах та ступені їхнього задоволення. Обробка та аналіз результатів

анкетування здійснюється один раз на два роки. У порівнянні з попередніми роками з 2008 р. вивчаються потреби користувачів в електронній інформації, особливої уваги надається використанню запозичених баз даних. Отримано різноманітну інформацію щодо соціально-демографічного та соціально-професійного складу користувачів книгозбірні, структури їхніх запитів, мотивів звернення в Бібліотеку, оцінки системи обслуговування, незадоволеного читацького попиту на літературу з різних галузей знання.

За результатами дослідження можна констатувати, що з кожним роком ускладнюються інформаційні запити користувачів Бібліотеки. Їхньому задоволенню сприяє функціонування у ХДНБ Інтернет-центру та Регіонального інформаційного центру. Починаючи з 2007 р., працівники відділу обслуговування користувачів самостійно проводять *моніторинг інформаційних потреб і запитів користувачів Інтернет-центру*. Виявлено, що Інтернет їм потрібен, щоб здійснювати пошук нових відомостей або документів за темою. Користувачів влаштовує доступність та безоплатність інформації, проте респонденти вказують на недостатню кількість існуючих робочих місць та можливість користуватися лише Інтернетом одну годину на тиждень. Ідучи назустріч побажанням респондентів, з 2007 р. було введено додаткову робочу годину для користувачів-науковців. З'явилася можливість прослуховувати та копіювати музичні твори, а також записувати інформацію на флеш-носії.

Один раз на два роки в межах дослідження здійснюється *моніторинг платних послуг* (виконавець науково-методичний відділ). Його мета – підвищення рівня задоволеності інформаційних потреб та запитів користувачів шляхом оптимізації надання платних послуг.

Відповідно до мети дослідникам потрібно виконати такі завдання:

- вивчити попит на платні послуги;
- проаналізувати можливість надання додаткових послуг або ж відмову від тих, що не відповідають потребам користувачів;
- проаналізувати ступінь задоволеності користувачів складом платних послуг та якістю обслуговування.

Основним методом дослідження було обране анкетування. У 2006, 2008 рр. в анкетуванні брали участь по 200 респондентів з числа користувачів Бібліотеки. Під час вивчення їхніх потреб виявлено нові перспективні платні послуги, які може надавати Бібліотека – це термінова подача літератури у загальному читальному залі, пошук інформації в Інтернеті та ін.

Більшість (40,7%) респондентів вважає, що платність послуги допомагає скоротити термін її виконання. Значно менше користувачів (26,1%) переконані, що платні послуги підвищують якість обслуговування. Найчастіше користувачі звертаються до таких платних послуг: тиражування з БД та Інтернету (16,4%), сканування текстів (15,6%), користування комп'ютером (8,4%), складання тематичних добірок (7,8%). Кількість респондентів, яких не задовольняє стан надання платних послуг зменшилася втричі порівняно з 2006 р. (15,6% – 2006 р., 5,8% – 2008 р.).

Таким чином, позитивна оцінка надання платних послуг зросла порівняно з минулим опитуванням, а негативна зменшилася. Деякі респонденти (3,8%) запропонували такі послуги: добір підручників за темою, абонемент у відділі літератури іноземними мовами та міжнародних зв'язків, продаж канцтоварів, замовлення літератури через мережу Інтернет.

Результати моніторингу дозволяють приймати оперативні рішення, концентрувати увагу на проблемних ділянках, корегувати маркетингову політику Бібліотеки.

Результати анкетувань за 2005 та 2006 рр., 2009 та 2010 рр. були заслухані на засіданні завідуючих відділами при директорі ХДНБ, а зауваження та пропозиції респондентів, одержані під час анкетування у 2007 та 2008 рр., розглянуті на засіданні Вченої ради Бібліотеки.

На основі аналізу опитувань, проведених у 2004 – 2006 рр., підготовлено наукову роботу "Портрет аудиторії користувачів Інтернет-центру ХДНБ ім. В.Г. Короленка", що брала участь в обласному конкурсі "Найкращий молодий науковець Харківщини". За результатами моніторингу 2009–2010 рр. наукову роботу "Інформаційні потреби і запити користувачів ХДНБ" подано на ІІ конкурс ім. Л.Б.Хавкіної серед молодих спеціалістів бібліотек, аспірантів, магістрів та студентів Харкова і регіону.

За наслідками згаданих досліджень підготовлені доповіді на науково-практичній конференції "Короленківські читання 2008" [2; 9].

* * *

У 2007 р. працівниками відділу обслуговування було проведено локальне *експрес-дослідження* **"Потреби користувачів І категорії у додаткових пільгах: стан та перспективи"**. Проведення дослідження було обумовлене наполегливим проханням надати додаткові пільги в обслуговуванні аспірантам та науково-педагогічним працівникам без

наукового ступеня. Зокрема йшлося про право на позачергове ксерокопіювання документів. Було проанкетовано 179 читачів – наукових працівників, спеціалістів та студентів. За надання вказаної пільги висловилися 59,8% респондентів, хоча і тих, хто висловився проти, було досить багато. Вони обґрунтували свою відповідь тим, що не можна покращувати умови обслуговування одних груп користувачів за рахунок інших. Тому було прийняте компромісне рішення – придбано ще один ксерокс, що дозволило позбавитися черг.

* * *

Локальні дослідження **"Тематичні запити користувачів залу нових надходжень" і "Виставкова робота ХДНБ ім. В.Г.Короленка: тематична спрямованість у запитах користувачів"** (2008, 2009 р., виконавець Соціокультурний центр), спрямовані на виявлення зауважень та побажань щодо поліпшення складу фонду ХДНБ; оптимізацію виставкової роботи, розширення її тематики та розкриття фонду.

Аналіз анкет (100 відповідей) сприяв вивченню тематичного попиту користувачів ЗНН: проаналізовано мету їхніх звернень, тематичні уподобання в залежності від читацької категорії, віку. Найбільш популярним зал є серед науковців. Постійними відвідувачами є – 51% респондентів з читацьким стажем понад 10 років; студенти – 34%, доля фахівців становить 17%. Дослідження дозволило прослідкувати попит користувачів на документи з різних галузей знання, з'ясувати наскільки респондентів задовольняє фонд ХДНБ, як вони використовують ЕК. Опитані невдоволені відсутністю періодичних видань з економіки, соціології, технічних наук, а також тим, що фонди ХДНБ недостатньо комплектуються регіональними, російськими, білоруськими виданнями.

На підставі диференційованого вивчення оцінки читачами тематичних стендових виставок зібрано дані за такими критеріями: актуальність, змістовність, наявність сучасних та зарубіжних видань, зручність у користуванні. Було проаналізовано ставлення користувачів до виставок ХДНБ залежно від читацької категорії, віку. Виявлено, що перевагу універсальним книжковим виставкам (нові надходження) надають 65% респондентів, тематичним – з актуальних питань науки, культури і техніки – 60%; до знаменних і пам'ятних дат – 25%; виставкам-персоналіям – 25%.

На фоні досить високої оцінки, даної читачами виставковій роботі ХДНБ, пролунало і декілька зауважень. Серед них: необхідність представлення в тематичних експозиціях більшої кількості видань іноземними мовами; розширення обсягу тематичних виставок з актуальних питань науки, техніки, культури; поліпшення складу фонду ХДНБ; влаштування бібліографічних оглядів періодичних видань, які експонуються в ЗНН, а також, за можливістю, залучення фондів головного книгосховища. Доцільно на сайті ХДНБ щомісяця інформувати про надходження періодичних видань з економіки, соціології, психології, історії та ін., можна це робити у форматі анотованих віртуальних виставок.

* * *

Питання формування інформаційної культури в умовах інформатизації суспільства є вельми актуальним. Значну роль у навчанні основам інформаційних знань традиційно відіграють бібліотеки (9). У 2009 р. розпочалася робота над *локальним дослідженням* **"Інформаційна культура користувача ХДНБ ім. В. Г. Короленка"** (виконавець науково-дослідний відділ бібліотекознавства і бібліографознавства), спрямованим на активізацію роботи Бібліотеки з формування інформаційної культури користувача (ІКК) та обґрунтування її оптимальної моделі.

Головними завданнями було визначено узагальнення теоретико-методологічних розробок провідних фахівців та створення на їхній основі власної концепції формування ІКК, вивчення діяльності наукової бібліотеки, виявлення існуючих проблем, розробка рекомендацій.

Основними методами дослідження обрано: аналіз бібліотечної документації, анкетування, спостереження, метод фокус-групи, моделювання, метод експертних оцінок. Проведено консультації з провідним фахівцем з інформаційної культури – доктором педагогічних наук, членом постійного комітету секції з інформаційної грамотності Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій і установ (IFLA), експертом програми ЮНЕСКО "Інформація для всіх" в Російській Федерації, академіком Міжнародної Академії наук Вищої школи та Міжнародної академії інформатизації Н.І. Гендіною. Відбувалося також консультування з доцентом Міжнародного Слов'янського університету Є.А. Медведєвою, доктором наук з соціальних комунікацій, доцентом ХДАК Г.В. Шемаєвою.

Необхідність доопрацювання анкети з визначення рівня інформаційної культури актуалізувалася появою нових документів ЮНЕСКО з

формування інформаційної грамотності, презентованих на міжнародній науково-практичний конференції "Крим – 2010". Попередні матеріали виголошено у доповіді "Дослідження інформаційної культури користувача ХДНБ ім. В.Г. Короленка" на всеукраїнській науково-теоретичній конференції молодих учених "Культура та інформаційне суспільство XXI століття" [11].

ЛІТЕРАТУРА

1. **Багрянцева, Л.** Бібліотечно-інформаційні потреби громадян України, що належать до незахищених верств населення, та проблеми їх задоволення / Л. Багрянцева, Л. Волошина // Бібл. форум України. – 2008. – № 3. – С. 7–10.

2. **Борисенко, Н. П.** Моніторинг платних послуг ХДНБ ім. В. Г. Короленка // Короленківські читання 2008 : матеріали наук.-практ. конф. / ХДНБ ім. В. Г. Короленка. – Х., 2008. – С. 53–58.

3. **Волошина, Л. В.** Библиотеки Харькова – незащищенным слоям населения // Короленківські читання 2008 : матеріали наук.-практ. конф. / ХДНБ ім. В. Г. Короленка. – Х., 2008. – С. 3–8.

4. **Капустіна, Н.** Просування іміджу успішної читаючої людини: за результатами регіонального дослідницького проекту "Харків – територія читання молоді" / Н. Капустіна, Ю. Ходарєва // Бібл. форум України. – 2010. – № 2. – С. 2–5.

5. **Капустіна, Н. І.** Регіональний дослідницький проект "Харків – територія читання" – підґрунтя формування регіональної програми молодіжного читання / Н. І. Капустіна, Ю. В. Ходарєва // Бібл. планета. – 2010. – № 1. – С. 18–20.

6. **Капустіна, Н.** Читання молоді в Харкові: тенденції та проблеми / Н. Капустіна, Ю. Ходарєва // Молодь у соціокультурному просторі України: матеріали міжвуз. наук.-метод. семінару (26 жовт. 2010 р., м. Харків) / відп. ред. Т.В. Лутаєва ; упоряд.: Т.Г. Павлова, О.В. Федотова. – Х., 2010. – С. 63–66.

7. **Римарєва, С. І.** Формування культури користування традиційними та електронними каталогами // Короленківські читання–2006 : матеріали наук.-практ. конф. / ХДНБ ім. В. Г. Короленка. – Х., 2006. – С. 94–98.

8. **Туркот, Г. О.** Роль МБА ХДНБ ім. В. Г. Короленка у задоволенні інформаційних потреб харків'ян // Короленківські читання 2007 : матеріали наук.-практ. конф. / ХДНБ ім. В. Г. Короленка. – Х., 2007. – С. 66–71.

9. **Филимонова, О. В.** Інформаційні потреби і запити користувачів ХДНБ ім. В. Г. Короленка: за результатами моніторингового дослідження // Короленківські читання 2008 : матеріали наук.-практ. конф. / ХДНБ ім. В. Г. Короленка. – Х., 2008. – С. 49–53.

10. **Хлєсткова, Л. В.** Національно-культурна проблематика в запитах користувачів і діяльності ХДНБ ім. В.Г. Короленка // Короленківські читання–2007 : матеріали наук.-практ. конф. / ХДНБ ім. В.Г. Короленка. – Х., 2007. – С. 43–47.

11. **Ходарєва, Ю. В.** Дослідження інформаційної культури користувача Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г. Короленка // Культура та інформаційне суспільство XXI століття : матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених, 22–23 квіт. 2010 р. У 2 ч. – Х., 2010. – Ч. 2. – С. 147–148.

12. **Ходарева, Ю. В.** Год молодежи в библиотеках Харькова // Чтение на Евразийском перекрестке. Интеллектуальный форум чтения : сб. материалов форума (27 – 28 мая 2010 г.) / ФГОУ ВПО "Челяб. гос. акад. культуры и искусств", Каф. библ.-информ. деятельности; [сост.: В. Я. Аскарова, Ю. В. Гушул]. – Челябинск, 2010. – С. 260–264.

Розділ ІІІ
БІБЛІОТЕЧНІ РЕСУРСИ
КНИГОВИДАННЯ, ФОНДИ І КАТАЛОГИ, НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОГРАФІЯ

Бібліотечні ресурси сьогодні є одними з провідних інформаційних ресурсів країни. Їхнє формування було і залишається пріоритетним завданням бібліотек, а типологічна структура має важливе значення для задоволення різноманітних потреб користувачів.

Співробітники відділу "Україніка" продовжували роботу над *всеукраїнським дослідженням* **"Українська книга та періодичні видання у фондах бібліотек та музеїв системи Міністерства культури і мистецтв України (1574–1923)",** організоване НПБ України з метою збору даних для підготовки друкованого зведеного каталогу української книги. Здійснено спробу відстежити історію становлення та розвитку українознавчих фондів бібліотек, зокрема ХДНБ і вплив соціально-економічних факторів на видавничу політику стосовно творів українознавчого змісту, а отже, і на процес фондоутворення у різні періоди існування Бібліотеки. За результатами розвідки вийшов друком путівник "Україномовна колекція освітянської літератури у фондах ХДНБ ім. В.Г. Короленка (1857–1923 рр.)" [18].

Основним практичним завданням цього дослідження є надання бібліографічної інформації про всі нотні видання, що зберігалися у фондах Бібліотеки, незалежно від обсягу документів та їхньої художньої цінності, і вийшли друком протягом 1864–1923 рр.: на території сучасної України; українською мовою, незалежно від території; українських авторів за походженням, незалежно від їхньої мови і місця видання; твори композиторів, пов'язаних своєю творчістю з Україною.

З метою виявлення видань вивчалися картотека дореволюційних нотних видань ХДНБ, "Каталоги музыкального отдела Харьковской общественной библиотеки", розділ "Музика і співи" "Каталогу книжок українською мовою Харківської громадської бібліотеки", інші каталоги та бібліографічні посібники ХДНБ. Здійснювалося наукове та бібліографічне опрацювання видань. Одержаний масив даних узагальнено в алфавітній і топографічній картотеках. За підсумком відбору були укладені картотеки (2400 карток з описами нотних видань).

Слід відзначити складність процесу: кожний документ вимагав ретельного дослідження авторської належності, видавничої організації, місця видання, встановлення року видання тощо. З'ясовувалися відомості про особливості нотного тексту, форму викладання, засоби виконання, номери опусів і дощок, розміри видань. Розкрито відомості, що стосуються серій, видавничих каталогів або проспектів, наведено шифри зберігання нот у книгосховищі, подано відомості про композиторів з посиланням на джерело інформації. Робота над описом нотних видань вимагала додаткових консультацій з фахівцями Харківського університету мистецтв ім. І. Котляревського, ХМСМТБ ім. К. Станіславського.

Наукові дослідження, пов'язані зі створенням нотографії, суттєво доповнюють картину нотовидання в Україні, вводять до наукового обігу нові дані з історії створення музичних творів та їхньої публікації.

Результатами впровадження дослідження є доповідь "Нотографія ХДНБ ім. В.Г. Короленка – складова частина українського бібліографічного репертуару" на Міжнародній науково-практичній конференції ХДАК «Харків у контексті світової муузичної культури: події та люди» (2008 р.), підготовлений до друку каталог "Українські нотні видання 1864 – 1923 рр. у фондах ХДНБ ім. В.Г. Короленка".

* * *

За результатами *локального дослідження* "**Фонди дореволюційних нотних видань ХДНБ"** відділом наукової обробки документів і організації алфавітних каталогів складено 4,5 тис. бібліографічних записів до картотеки дореволюційних нотних видань ХДНБ, продовжено рекаталогізацію видань в ЕК, виявлено видання з автографами, дарчими написами, екслібрисами, підготовлено повідомлення на науково-практичній конференції "Короленківські читання 2008", статті, віртуальні виставки [5; 6; 13; 14].

* * *

Відповідно до плану роботи і згідно з наказом Міністерства культури і туризму України (№140/8-1/37-09 від 29.05.2009 р.) ХДНБ ім. В.Г. Короленка було призначено базою організації та проведення *всеукраїнського дослідження* **"Сучасний стан фондів публічних бібліотек України (розділ фонду "Суспільні науки")"** у публічних бібліотеках Східної України (виконавець науково-дослідний відділ бібліотекознавства і бібліографознавства), що тривало протягом 2009–2010 рр.

З метою виявлення пасивної частини фонду, причин її виникнення та пошуку шляхів підвищення ефективності використання вивчався типовидовий та хронологічний склад фондів, стан оновлення і використання в умовах обмеженого комплектування публічних бібліотек Харківської і Дніпропетровської областей. Дослідженням з'ясовано стан укомплектованості розділу "Суспільні науки" та інтенсивність використання цієї літератури протягом 1991–2009 рр. Співробітники ХДНБ, як організатори дослідження у своїй зоні, надавали консультаційну допомогу фахівцям

бібліотек телефоном, електронною поштою, індивідуально у Бібліотеці та поза її межами з методики проведення дослідження, заповнення таблиць, здійснювали розсилку і збір статистичної інформації.

У ході роботи виявлено об'єктивні та суб'єктивні причини, які впливають на стан формування та використання фондів публічних бібліотек, що сприятиме удосконаленню системи формування документально-інформаційних ресурсів відповідно до потреб користувачів.

Отримані у ході дослідження матеріали від 21 бібліотеки (252 таблиці, аналітичні довідки з інформацією про роботу з "незаслужено забутими" книгами та результати заходів з підвищення ефективності їхнього використання) перевірено і надіслано до науково-дослідницького відділу НПБ України.

* * *

Обговорюючи майбутнє інформаційних ресурсів, накреслюючи шляхи взаємовпливу, координації та кооперації створення та використання, необхідно відпрацювати детальну концепцію розвитку регіональних бібліотечних ресурсів.

У 2006 р. було завершено роботу над *регіональним дослідженням* **"Формування розподіленого бібліотечного фонду м. Харкова з урахуванням регіональних потреб"** (виконавець науково-дослідний відділ бібліотекознавства і бібліографознавства). Головними завданнями дослідження були наступні:

- аналіз зведених електронних каталогів періодичних видань (ЗКП), що надійшли до провідних бібліотек Харкова у 2001 та 2004 рр. на предмет відображення в них журналів різних видів, з різних галузей знання, виданих в Україні та близькому зарубіжжі українською та російською мовами;
- характеристика динаміки змін, відображених у каталозі;
- виявлення повноти комплектування часописами та ступеня їхнього дублювання в бібліотеках міста;
- виявлення журналів, що видаються у Харкові;
- аналіз повноти відображення у ЗКП місцевих та бібліотекознавчих часописів тощо.

Виявлено, що комплектування бібліотек місцевими журналами та фаховими часописами є неповним. У той же час необхідно відзначити, що в Харкові склалися реальні передумови для реалізації концепції

формування розподіленого фонду журналів. Першого рівня корпоративності – створення зведеного електронного каталогу періодики – вже досягнуто. Було проаналізовано можливості подальшої взаємодії бібліотек щодо організації корпоративної передплати на вітчизняні періодичні видання та реконструювання фахових журналів. Дослідники вважають за необхідне здійснити оцінку інформаційної цінності визначених журналів, скласти список таких, що обов'язково мають бути представлені у регіоні, потрібно здійснити реструктурування фондів періодики, передання одними бібліотеками своїх повноважень іншим, що дозволить значно розширити межі комплектування необхідними для користувачів регіону часописами. ЗКП має охопити фонди всіх бібліотек Харкова, хоча не можна не зважати на те, що об'єднання бібліотек – це дійсно їхня добровільна справа.

Значну роль у процесі консолідації бібліотек відіграють АСІБТ та ХДНБ ім. В.Г. Короленка, які регулярно проводять наукові конференції та міжвідомчі наради, залучають до ЗКП нових учасників з метою формування об'єднаного інформаційного ресурсу та спільного його використання бібліотеками різних рівнів і відомчого підпорядкування.

На основі даного аналізу і аналізу 25 робочих та зведених таблиць було підготовлено звіт про результати вивчення та статтю "Зведений електронний каталог періодичних видань, що надійшли до бібліотек Харкова, як основа для створення розподіленого фонду журналів" до п'ятого випуску збірки наукових статей ХДНБ ім. В.Г. Короленка [1] і повідомлення на науково-практичній конференції "Короленківські читання 2007".

* * *

Для найбільш ефективної реалізації бібліотечного потенціалу регіону на основі координації і кооперації наукової діяльності бібліотек міста у 2009 р. розпочате *регіональне дослідження* **"Інформаційні ресурси бібліотек Харкова"**, спрямоване на оптимізацію управління бібліотечними процесами у регіоні (виконавець науково-дослідний відділ бібліотекознавства і бібліографознавства). Дослідження накопичило відомості про сукупність бібліотечних ресурсів Харкова незалежно від

відомчого підпорядкування і виду, а також про специфіку бібліотечних послуг та історію бібліотек.

На передпрограмному етапі вивчення теми було розроблено структуру, складено проспект довідника та макети паспортів для бібліотек, які обговорювалися на засіданні секції науково-методичної роботи при Харківському бібліотечному товаристві.

Головною метою дослідження є акумуляція інформації щодо сукупного інформаційного потенціалу бібліотек міста в довіднику "Бібліотеки Харкова", у тому числі визначення особливостей книжкових зібрань, одержання відомостей щодо існування та місця зберігання тих або інших фондів, специфіку бібліотечних послуг та коротку історію бібліотек.

Створено робочі картотеки бібліотек АН України, НДІ, НДО, підприємств та організацій, творчих спілок, некомерційних громадських об'єднань, релігійних конфесій, бібліотек, заснованих іноземними юридичними особами та міжнародними організаціями.

З порядком і методикою заповнення макетів паспортів були ознайомлені працівники бібліотек 447 підприємств та установ міста. У 114 установах та організаціях бібліотеки відсутні, 71 підприємство відмовилося брати участь у паспортизації через відсутність бібліотечного працівника та незначний фонд. На 1.01.2011 р. отримано 260 паспортів 90 публічних бібліотек Міністерства культури; 91 бібліотеки навчальних закладів, з них 28 бібліотек ВНЗ I–II рівнів акредитації, 40 бібліотек ВНЗ III–IV рівнів акредитації (31 державної, 9 приватних), 23 бібліотеки професійно-технічних навчальних закладів; 29 бібліотек НДІ, НДО, підприємств, установ і організацій, з них 20 НДІ та наукових центрів, 5 бібліотек медичних закладів, 4 бібліотек заводів; 19 бібліотек установ НАН України; 6 профспілкових бібліотек; 2 бібліотек інститутів підвищення кваліфікації; 14 бібліотек некомерційних організацій, з них 4 бібліотек музеїв, 3 – будинків культури, 3 – Палаців дитячої та юнацької творчості, 2 – видавництв, 2 – національних культурних центрів; 6 бібліотек релігійних конфесій; 3 бібліотеки, засновані іноземними юридичними особами чи міжнародними організаціями.

Здійснено аналіз розвитку інформаційних ресурсів регіону, функціонування системи бібліотек в умовах кризи. Виявлено ступень концентрації бібліотек різних типів і різного відомчого підпорядкування, визначення і порівняння темпів їхнього розвитку. На основі отриманих документів у 2011р. планується створити ЕБД та довідник "Бібліотеки Харкова".

* * *

У 2007 – 2008 рр. відділ науково-інформаційного забезпечення інноваційних процесів здійснював *регіональне дослідження* **"Галузеві патентні фонди Харкова на допомогу інноваційній діяльності".**

Мета дослідження полягала у виявленні підприємств, організацій, ВНЗ, яким потрібні патентні фонди та інформаційні послуги ХДНБ для активізації власної інноваційної діяльності. Розробка теми здійснювалась у тісній взаємодії з Харківською обласною радою товариства винахідників і раціоналізаторів (ХОРТВІР).

З'ясовувалася наявність служб, що здійснюють інноваційну діяльність, зміни в їхній роботі, динаміка винахідницької діяльності, характеристика фондів (обсяг, репертуар, носії тощо), технічне оснащення, використання Інтернету; наявність сайту, електронної адреси; інформаційного забезпечення інноваційних процесів. Оскільки в Харкові інформаційні ресурси патентної документації зосереджені у численних технічних бібліотеках і патентних підрозділах підприємств, ВНЗ, НДІ, то збір даних, що характеризують склад, обсяг, хронологічну глибину дозволили одержати уявлення про існуючі можливості задоволення інформаційних потреб спеціалістів регіону та координацію зусиль в обслуговуванні користувачів.

Анкетуванням було охоплено 65 абонентів МБА відділу. Переважно це представники патентних служб, інститутів та інших установ міста (58%), НТБ (26,7%), причому 6% респондентів – це бібліотеки або відділи науково-технічної інформації, які сьогодні функціонально об'єднують і патентні служби, і бібліотеки, і відділи стандартизації. Дослідженням зафіксовано кризову ситуацію в цих закладах, тенденції до закриття та реорганізації установ, труднощі у комплектуванні фондів, необхідність поліпшення матеріально-технічної бази. Скорочення штатів служб інформації, бібліотек і патентних відділів відзначили 75% респондентів, а 8,3% респондентів написали про повну ліквідацію патентних служб. На думку 40% респондентів, ситуація сьогодні стабілізувалася, хоча 34% респондентів вважає ситуацію стабільно поганою. Бібліотеки, інформаційні, патентні відділи вкрай незадовільно укомплектовані: 25,5% респондентів відзначили, що сьогодні зовсім не поповнюють власний фонд, не передплачують періодику. Більшість учасників анкетування –

62,5% – передплачують лише спеціальні вузькогалузеві періодичні видання.

Аналіз стану ресурсів респондентів свідчить про їхній розвиток за рахунок генерації власних продуктів та залучення профільних інформаційних ресурсів глобального інформаційного простору. Багато установ розпочали розвивати електронні ресурси на основі впровадження прогресивних бібліотечних технологій. Сьогодні система електронних ресурсів респондентів включає власні ресурси: ЕК, БД на звіти за результатами НДР, БД на власні заявки і патенти, за основними напрямами роботи і наукової діяльності, БД "Винаходи в Україні", "Fips", "Medline", "Эталоны" та "Стандартные образцы". Бібліотеки мають доступ до ресурсів мережі Інтернет. Проте веб-сайти, які розглядаються як інформаційний ресурс, що надає можливість доступу до архівів, власних ресурсів та ресурсів регіону, національних і міжнародних БД та банків знань, розробили лише 16% респондентів.

За результатами дослідження підготовлено повідомлення "Внесок відділу технічної літератури у патентно-інформаційне забезпечення інноваційної діяльності фахівців Харкова" на регіональній науково-практичній конференції "Короленківські читання 2007" та "Патентно-інформаційне забезпечення винахідницької діяльності в регіоні" на конференції ХОРТВІР [2; 17], складено довідкову картотеку інформаційних потреб студентів ВНЗ, використано нову форму роботи – "Презентація винаходу", яка сприятиме залученню інвесторів, просуванню новітніх технологій для подальшого впровадження у виробництво. Для реалізації координації патентних фондів, формування єдиного інформаційного простору, об'єднання винахідників, промисловців і інвесторів в єдине інноваційне співтовариство було створено Центр інформаційної підтримки винахідництва. Його головною місією є роз'яснення і поширення інформації про винаходи та інновації, заохочення молоді до винахідництва.

* * *

Значну групу локальних досліджень присвячено стану фондів Бібліотеки.

Локальне дослідження **"Історія патентних фондів ХДНБ"** (виконавець відділ науково-інформаційного забезпечення інноваційних

процесів, 2009 – 2010 рр.) є продовженням регіонального дослідження "Галузеві патентні фонди Харкова на допомогу інноваційній діяльності".

Метою дослідження стало виявлення та опрацювання патентних видань, що знаходяться у фонді Бібліотеки, розкриття складу та структури фонду, виявлення потенціальних можливостей задоволення потреб користувачів.

Був проведений перегляд дореволюційних видань у фондах ХДНБ ("Свод привелегий, выданных в России", "Указателей... ", державного тижневика з реєстрації патентів "Вісник", літератури з винахідництва початку ХХ ст.), здійснено відвідування Музею правової охорони інтелектуальної власності (м. Київ) для залучення ксерокопій перших номерів патентів УНР, СРСР. Зараз патентний фонд ХДНБ ім. В.Г. Короленка це – не лише історія, це – стратегічний ресурс держави, головний ланцюг системи збереження інтелектуального надбання нації. У патентних фондах зосереджено величезний масив інформації щодо різноманітних об'єктів винаходів не лише вітчизняних, але й міжнародних інтелектуальних ресурсів. На момент початку роботи відділу фонд патентів становив 75 тисяч примірників. Сьогодні кількість зросла до 1 млн 700 тис. документів на паперових та електронних носіях. У 1997 р. відділ розпочав комплектування описів винаходів на CD-ROM (кожний диск містить повнотекстову інформацію про приблизно три тисячі патентів).

За результатами опрацювання книжкових зібрань підготовлено історичну довідку та відскановані дореволюційні видання до віртуальних виставок "З історії патентних фондів ХДНБ ім. В. Г. Короленка", "З історії винахідництва: видатні вчені та винахідники Харківщини" [7; 8], щоб якомога ширше розповсюдити відомості про патентні фонди Бібліотеки, оскільки таких стародавніх фондів не знайти ані в інших бібліотеках, ані в мережі Інтернет; ознайомити з творчою спадщиною та науковими і технічними досягненнями видатних вчених зі світовими іменами, доля яких пов'язана з Харковом. Зібрані матеріали були представлені учасникам науково-практичної конференції "Проблеми винахідницької та раціоналізаторської діяльності у Харківській області".

* * *

З метою визначення **ролі авторефератів дисертацій** в системі фондів ХДНБ у 2008 – 2009 р. було проведене *локальне дослідження* з

вивчення використання цих документів користувачами Бібліотеки (виконавець відділ наукової організації використання основного фонду).

Дослідження проводилося за такими параметрами:

- вимоги користувачів;
- категорії користувачів;
- зміст авторефератів дисертацій;
- мови;
- хронологією.

Вивчення використання фонду проводилось протягом 2008 р. За цей час проаналізовано 6637 замовлень, з яких 5632 складають запити до читального залу і 1005 запити за МБА. Найбільшу групу користувачів, які зверталися до фонду, становлять студенти – 52%. За статистичним аналізом використання авторефератів запити розподіляються у такій послідовності: економіка – 26,5%, педагогіка – 17,3%, література, мовознавство – 12%, техніка – 8,2%. Найменш популярними були соціально-політичні науки (2,6%), сільське господарство (1,8%) та математика і фізика (1,7%).

Аналіз за хронологією свідчить, що користувачів в першу чергу цікавить найновіша та актуальніша інформація, тобто ті автореферати, що вийшли протягом 2000–2008 рр.

Аналітико-статистичний огляд підтверджує припущення, що фонд авторефератів дисертацій відіграє значну роль у системі фондів ХДНБ; користувачі поінформовані про нього через традиційний читацький каталог та електронну версію. Дані статистичного аналізу свідчать про задовільне, своєчасне надходження авторефератів дисертацій до Бібліотеки. Важливою тенденцією є зростання показників використання авторефератів дисертацій державною мовою.

Проведене дослідження дає підстави для вирішення наступних питань: створення машиночитаних копій авторефератів дисертацій за останні роки, що має сприяти фізичному збереженню оригіналів; забезпечення доступності та популяризації означеної частини фонду ХДНБ; розміщення авторефератів дисертацій за останні 2 – 3 роки з пріоритетних галузей знання (економіка, педагогіка тощо) у залі для наукових працівників з метою оперативного обслуговування користувачів.

* * *

Локальне дослідження **"Видання у фондах ХДНБ з питань краєзнавчого руху України другої половини 1920 рр."** (2010 р., виконавець відділ "Україніка") сприяло розкриттю українознавчих документів, введенню їх до наукового та культурного обігу, дозволило здійснити пошук, опрацювати та підготувати матеріали до віртуального краєзнавчого проекту "Яскрава сторінка краєзнавчого руху: до 85-річчя проведення Першої всеукраїнської краєзнавчої конференції". Значних зусиль потребував пошук видань і публікацій 1920 – 1930-х років. Було виявлено, зокрема, матеріали Першої всеукраїнської краєзнавчої конференції, надруковані в періодичних виданнях, у тому числі відсутні у фонді ХДНБ.

Велике коло джерел залучено для з'ясування розбіжностей у відомостях про осіб, які зробили вагомий внесок у становлення і розвиток українського краєзнавства. У розшуках матеріалів про репресованих українських краєзнавців довелося звертатися по допомогу до редакційно-видавничої групи Харківського тому серії "Реабілітовані історією".

Результатом дослідження став ресурс, в якому акумульовано фактографічну, бібліографічну, ілюстративну та повнотекстову інформацію, з історії українського краєзнавчого руху. Режим доступу ресурсу: http://korolenko.kharkov.com/kray/UKK/conference1.html.

* * *

У 2007 – 2010 рр. науково-методичний відділ продовжив *локальне дослідження* **"Документний фонд ХДНБ ім. В.Г. Короленка з питань бібліотечної справи, бібліотекознавства та бібліографознавства".**

Цей унікальний фонд формувався протягом десятиліть разом з розвитком Бібліотеки. Його всебічне вивчення, опрацювання в бібліографічному аспекті створило повноцінну загальнодоступну базу для подальшого наукового аналізу.

Здійснювався ретроспективний облік галузевих документів, виданих в періоди: 1918 – 1930 рр.; 1931 – 1940 рр.; 1941 – 1950 рр. Складність дослідження полягала в тому, що літературу означених періодів відображено в читацьких каталогах не в повному обсязі. Це потребувало використання дослідницьких методів в процесі відбору матеріалу, зокрема бібліографічного. З метою виявлення видань вивчалися літописи

Книжкових палат УРСР ("Літопис друку. Книги"), СРСР ("Книжная летопись", розділи "Печать. Библиотечное дело. Библиография"), використовувалися фундаментальні ретроспективні бібліографічні посібники Ю. І. Масанова "Теория и практика библиографии, 1917 – 1958" (1960) і Н. М. Орлова "Библиография библиотековедення, 1917 – 1927" (М., 1928) та ін.

За підсумком відбору було укладено картотеку з 4,75 тис. бібліографічних описів профільних видань, з яких 1 634 документів наявні у фонді Бібліотеки. Знайдені джерела опрацьовані de visu. Виявлено книги з автографами, дарчими написами, екслібрисами.

У межах тематики дослідження відділом іноземної літератури та міжнародних зв'язків було здійснено бібліографічний опис видань, редагування та переклад 112 документів.

Результати цієї діяльності відображено у другому і третьому випусках друкованого каталогу "Документи з бібліотекознавства, бібліографознавства та книгознавства у фонді Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г. Короленка" [3; 4], підсумковій довідці, статтях [15; 16] а також поповненні читацьких каталогів Бібліотеки записами, що були відсутні.

Аналіз фонду ХДНБ ім. В.Г. Короленка з питань бібліотекознавства, бібліографознавства та книгознавства свідчить, що це є потужний інформаційний ресурс для здійснення історико-бібліотекознавчих досліджень. У майбутньому передбачається створення спеціалізованої ЕБД у співпраці з НБУ ім. В.І. Вернадського та Російською державною бібліотекою (Москва), яка з 2006 р. створює ретроспективну спеціалізовану локальну БД "Библиотечное дело и библиография".

* * *

Враховуючи важливість і складність реалізації програм збереження фондів, ХДНБ ім. В.Г. Короленка вивчила стан та досвід роботи публічних бібліотек Східного регіону за цим напрямком (виконавці відділ наукової організації використання основного фонду, науково-методичний відділ). Протягом 2002–2005 рр. працівники ХДНБ здійснили виїзди до всіх областей регіону, безпосередньо ознайомилися зі станом справ на місцях.

У результаті аналізу документації, відвідувань ОУНБ і публічних бібліотек, вивчення їхньої роботи у 2006–2007 рр. було здійснено узагальнення набутого досвіду із забезпечення збереження фондів,

виявлено проблеми, що виникли в процесі реалізації "Програми збереження бібліотечних і архівних фондів на 2000–2005 рр.".

Дослідження **"Збереження документів у публічних бібліотеках Східної України"** свідчить, що у найбільших книгозбірнях Сходу України склалася захисна система збереження фондів, що функціонує за такими основними напрямками:

- організація контрольно-пропускного режиму, забезпечення охорони фондів від несанкціонованого винесення, розкрадання та навмисного пошкодження документів;
- організація обліку фонду;
- забезпечення збереженості документів під час обробки, використання та перебування у фондосховищах;
- створення оптимальних умов зберігання (світловий, термогігрометричний та санітарно-гігієничний режим);
- створення системи протипожежної безпеки;
- організація системи контролю за станом приміщень та своєчасним ремонтом;
- створення цифрових копій документів для надання у користування замість оригіналів.

Аналіз засвідчив, що через недостатнє фінансування регіональні "Програми збереження бібліотечних та архівних фондів на 2000 – 2005 рр." повністю не виконані. Це стосується зокрема пунктів: оснащення бібліотек технічними засобами; забезпечення діяльності регіональних служб репрографії та ремонтно-палітурних робіт в ОУНБ; створення при бібліотеках системи захисту фондів від розкрадання; оснащення бібліотек автоматизованою системою пожежоохоронної сигналізації і газового пожежогасіння; створення системи підвищення кваліфікації для працівників бібліотек зі збереження фондів; використання технології біозахисту бібліотечних фондів тощо.

За висновком дослідників, необхідна розробка *нової Програми збереження* за умови поступового охоплення відповідними заходами всіх бібліотек України будь-якого підпорядкування. Важливо, щоб державна підтримка здійснювалася з урахуванням тієї долі відповідальності, яка визначена для конкретних бібліотек у збереженні Національного фонду в цілому.

Саме тому Міністерство культури і туризму України обрало ХДНБ ім. В.Г. Короленка базою для проведення Всеукраїнської науково-

практичної конференції "Збереження бібліотечно-інформаційних ресурсів України: нова політика і нові технології" (2006 р.), у роботі якої взяли участь не тільки представники провідних бібліотек столиці та 18 областей України, а й національні бібліотеки Російської Федерації та Латвійської Республіки.

За результатами вивчення підготовлено кілька публікацій [9 – 12].

ЛІТЕРАТУРА

1. **Багрянцева, Л. М.** Зведений електронний каталог періодичних видань провідних бібліотек Харкова як основа для формування регіонального розподіленого журнального фонду / Л.М. Багрянцева, О.В. Тригуб // Збірник наукових праць. Вип. 5. / ХДНБ ім. В.Г. Короленка. – Х., 2007. – С. 17 – 24.

2. **Винахідники** Харкова – читачі Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г. Короленка [Електронний ресурс]: віртуальна виставка / Держ. закл. «Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г. Короленка»; [авт. передм. та комент. Є.С. Стогній]. – Електрон. дані. – Х., [б.р.]. – Режим доступу: http://korolenko.kharkov.com/patent.htm. – Загол. з екрану

3. **Документи** з бібліотекознавства, бібліографознавства та книгознавства у фонді Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г. Короленка. (1918 – 1930) : каталог. Вип. 2 / ХДНБ ім. В.Г. Короленка ; [уклад. : А.М. Перепеча, Л.В. Глазунова ; наук. консультант В.В. Сєдих ; ред. Л.П. Суворова ; відповід. за вип. В.Д. Ракитянська]. – Х., 2008. – 104 с. – До 105-ї річниці відділу бібліотекознавства.

4. **Документи** з бібліотекознавства, бібліографознавства та книгознавства у фонді Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г. Короленка (1931 – 1940) : каталог. Вип. 3. / ДЗ "ХДНБ ім. В.Г. Короленка" ; [уклад. : А М. Перепеча, Л. В. Глазунова ; наук. консультант В.В. Сєдих ; ред. : Є.О. Пахарук, Н.О. Стрілець ; відповід. за вип. В.Д. Ракитянська]. – Х., 2010. – 83 с. – Імен. покажч.: уклад. М.Є. Корнієнко.

5. **Дореволюційні** нотні видання, видані за життя авторів музичних творів [Електронний ресурс]: віртуал. вист. / Держ. закл. «Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка»; – Електрон. дані. – Х., [б.р.]. –

Режим доступу: http://korolenko.kharkov.com/virtual_vistavki /Noty_dorevol/ Noty.htm

6. **Дореволюційні** нотні видання з фонду ХДНБ ім. В.Г. Короленка з автографами авторів музичних творів та музично-громадських діячів [Електронний ресурс]: віртуал. вист. / Держ. закл. «Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка»; – Електрон. дані. – Х., [б.р.]. – Режим доступу: http://korolenko.kharkov.com/virtual_vistavki/notni_vidannia/notavtogr.html

7. **З історії** винахідництва: видатні вчені та винахідники Харківщини [Електронний ресурс]: віртуал. вист. / Держ. закл. «Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г. Короленка»; . – Електрон. дані. – Х., [б.р.]. – Режим доступу: http://korolenko.kharkov.com/izobret.htm. – Загол. з екрану

8. **З історії** патентних фондів [Електронний ресурс]: віртуал. вист. / Держ. закл. «Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г. Короленка»; – Електрон. дані. – Х., [б.р.]. – Режим доступу: http://korolenko.kharkov.com/istory_izobreteny/istiriy_izobreteniy.html. – Загол. з екрану

9. Задорожнюк, М. М. Збереження документів у публічних бібліотеках Східної України / М.М. Задорожнюк, О.Б. Стогній // Бібл. форум України. – 2007. – № 3. – С. 21 – 23.

10. **Задорожнюк, М. М.** Збереження документів у публічних бібліотеках Східної України / М.М. Задорожнюк, О.Б. Стогній // Збереження бібліотечно-інформаційних ресурсів України : нова політика і нові технології : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (20 – 22 листоп. 2006 р.) : до 120-річчя ХДНБ ім. В.Г. Короленка / ХДНБ ім. В.Г. Короленка – Х., 2007. – С. 20 – 29.

11. **Збереження** бібліотечно-інформаційних ресурсів України : нова політика і нові технології : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (20 – 22 листоп. 2006 р.) : до 120-річчя ХДНБ ім. В.Г. Короленка / ХДНБ ім. В.Г. Короленка ; [уклад. : В.В. Мірошникова, О.П. Куніч; ред. : Л.П. Суворова, Л.О. Каплун ; відповід. за вип. В.Д. Ракитянська]. – Х., 2007. – 184 с.

12. **Збереження** документів у публічних бібліотеках Східної України: огляд діяльн. / ХДНБ ім. В.Г. Короленка ; [уклад. : М.М. Задо-

рожнюк, О.Б. Стогній ; ред. С.М. Миценко ; відп. за вип. Л.П. Незнамова]. – Х., 2006.–18с.

13. **Кучерова, Н. М.** Нотные издания ХГНБ им. В. Г. Короленко и их отображение в системе каталогов // Короленківські читання 2008 : матеріали наук.-практ. конф. / ХДНБ ім. В. Г. Короленка. – Х., 2008. – С. 58 – 64.

14. **Кучерова, Н.** Нотний фонд дореволюционных изданий Харьковской государственной научной библиотеки им. В Г. Короленко: из истории создания // Бібл. форум України. – 2008. – № 4. – С. 19 – 20.

15. **Перепеча, А.М.** Документні ресурси ХДНБ ім. В.Г. Короленка з питань бібліотекознавства, бібліографознавства та книгознавства: за результатами наукових розвідок // Соціальні комунікації в стратегіях формування суспільства знань: матеріали міжнар. наук. конф. У 2 ч. Харків, 26 – 27 лют. 2009 р. – Х., 2009. – Ч. 2. – С. 84 – 86.

16. **Перепеча, А.М.** Документи з питань бібліотекознавства, бібліографознавства та книгознавства у фонді ХДНБ ім. В.Г.Короленка (видання другої половини XIX – 20-х років XX ст.) // Українське бібліотекознавство в історичному вимірі : матеріали міжнар. наук. читань / Держ. закл. "Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка. – Х., 2011. – С.159 – 165.

17. **Прохорова, В.Г.** Патентно-інформаційне забезпечення винахідницької діяльності // Проблеми винахідницької та раціоналізаторської діяльності в Харківській області : матеріали наук.-практ. конф. 23 верес. 2008 р. / ХДНБ ім. В.Г. Короленка, Харк. обл. рада Т-ва винахідників і раціоналізаторів, Харк. центр наук.-техн. та екон. інформ. – Х., 2009. – С. 23 – 32.

18. **Україномовна** колекція освітянської літератури у фондах ХДНБ ім. В.Г. Короленка (1857 – 1923 рр.) : путівник / ХДНБ ім. В.Г. Короленка, Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ; [уклад. : Т.О. Сосновська, В.О. Ярошик, В.О. Савчук ; наук. ред. О.М. Друганова ; ред. С.М. Миценко]. – Кам'янець-Подільський : ПП Зволейко Д.Г., 2008. – 128 с.

19. **Яскрава** сторінка краєзнавчого руху: до 85-річчя проведення Першої всеукраїнської краєзнавчої конференції [Електронний ресурс]: віртуал. краєзнав. проект / Держ. закл. «Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г. Короленка»; проект підгот. О. М. Дмитрієва, Ю. В. Головіна. – Електрон. Дані .– Х., 2010.– Режим доступу: http://korolenko.kharkov.com/kray/UKK/conference1.html

За теоретико-книгознавчою тематикою науково-дослідним відділом книгознавства, колекцій рідкісних видань і рукописів проведене дослідження комплексу питань з експертизи історико-культурної цінності книжкових пам'яток.

2010 рік

Колекції документних пам’яток у наукових бібліотеках: актуальні питання формування, експертизи історико-культурної цінності; управління зібраннями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лосієвський, І.Я. Державна експертиза культурних цінностей: актуал. проблеми регламентування та практики // Вісн. Харк. держ. акад. культури: зб. наук. пр. — Х., 2009. Вип. 25. – С. 26 – 31.

2. Лосієвський, І.Я. Державна експертиза культурних цінностей у системі державоформуючих комунікаційних процесів // Соціальні комунікації в стратегіях формування суспільства знань: матеріали міжнар. наук. конф. Харків, 26 – 27 лют. 2009 р. У 2 ч. – Х.: ХДАК, 2009. – Ч. 1. – С.29 – 32.

Загальний обсяг фондів, що знаходяться у віданні науково-дослідного відділу книгознавства, колекцій рідкісних видань і рукописів, складає 63624 прим., у т.ч. 61563 прим. друкованих документів, 2061 одиницю зберігання рукописних книг та інших архівних документів. Серед них: рукописи, архівні документи, особові архівні фонди, інкунабули і палеотипи, пам’ятки українського друку XV–XVIII ст., європейські

видання XVII–XVIII ст., особисті книжкові зібрання видатних діячів науки і культури тощо.

Постійний аналіз здійснюється шляхом проведення довгострокового *локального дослідження* **"Колекції пам'яток друку та писемності у фондах ХДНБ: вивчення та розкриття"**. Протягом останніх п'яти років здійснено збір та опрацювання даних щодо складу таких колекцій відділу:

2006 рік

1. Матеріали Державного реєстру національного культурного надбання:
   видання XVI – XVIII ст., надруковані в Україні латинським шрифтом.
2. Пам'ятки українського друку XVI – XVIII ст. у зібраннях ХДНБ: матеріали до друкованого каталогу. Науковий опис.
3. Колекція рідкісних та цінних періодичних видань ХДНБ.
4. Особові архівні фонди діячів вітчизняної науки та культури.
5. Українська книжкова графіка XX ст. у фондах ХДНБ.
6. Інскрипти видатних науковців і літераторів XVII – XX ст. у фондах ХДНБ.

2007 рік

1. Матеріали Державного реєстру національного культурного надбання: Слов'янські видання XVI – XVIII ст.
2. Пам'ятки українського друку XVI – XVIII ст. у зібраннях ХДНБ: матеріали до друкованого каталогу. Науковий опис.
3. Особові архівні фонди діячів вітчизняної науки та культури.
4. Українська книжкова графіка XX ст. у фондах ХДНБ.
5. Колекція рідкісних та цінних періодичних видань ХДНБ.
6. Інскрипти видатних науковців і літераторів XVII – XX ст. у фондах ХДНБ.

2008 рік

1. Матеріали Державного реєстру національного культурного надбання: Книги гражданського друку, видані в Україні (XVIII ст.)
2. Пам'ятки українського друку XVI – XVIII ст. у зібраннях ХДНБ: матеріали до друкованого каталогу. Науковий опис.
3. Колекція рідкісних та цінних періодичних видань ХДНБ.

4. Особові архівні фонди діячів вітчизняної науки та культури.
5. Інскрипти видатних науковців і літераторів XVII – XX ст. у фондах ХДНБ
6. Особиста бібліотека Г.П. Данилевського: дослідження, реконструкція

У 2008 р. відновлено дослідження за цією темою. Здійснено планові заходи з пошуку інформації та наукового опису зібрання, у т.ч. виявлено та оброблено матеріали за темою в архівосховищах Російської Федерації (Відділ рукописів РНБ, ІРЛІ – Пушкінський Дім, С.-Петербург).

2009 рік

1. Матеріали Державного реєстру національного культурного надбання. Книги гражданського друку (XVIII – початок XIX ст.).
2. Пам'ятки українського друку XVI – XVIII ст. у зібраннях ХДНБ: матеріали до друкованого каталогу. Науковий опис.
3. Особові архівні фонди діячів вітчизняної науки та культури.

2010 рік

1. Матеріали Державного реєстру національного культурного надбання.
2. Книги гражданського друку (XVIII – початок XIX ст.).
3. Пам'ятки українського друку XVI – XVIII ст. у зібраннях ХДНБ: матеріали до друкованого каталогу. Науковий опис.
4. Особові архівні фонди діячів вітчизняної науки та культури.
5. Українська книжкова графіка XVII – XVIII ст. у фондах ХДНБ : матеріали до наукових описів.
6. Екслібриси у фондах ХДНБ: колекція Є.Є. Стефановського: науковий опис колекції.

Результати наукових розвідок було введено до наукового обігу шляхом підготовки публікацій; доповідей та повідомлень на наукових конференціях та семінарах, серед яких:

- міжнародна наукова конференція "Слов'янство і національно-культурні процеси XXI століття" (Київ, НБУВ, травень 2006 р.; повідомлення "І.В.Шашкова-Знаменська – дослідник слов'янських стародруків, бібліограф, поет");

- всеукраїнська науково-практична конференція "Збереження бібліотечно-інформаційних ресурсів України: нова політика і нові технології" (Харків, ХДНБ, листопад 2006 р.; доповідь "Комплексне зберігання книжкових пам'яток у фондах наукових бібліотек");
- міжвідомча науково-практична конференція "Короленківські читання" (До 120-річчя ХДНБ, жовтень 2006 р.; повідомлення "Відділ рідкісних видань і рукописів ХДНБ: історія і сучасність" та "Фонд рідкісних видань і рукописів ХДНБ у 1980 – 2005 рр.: з історії формування колекцій");
- XIV міжнародна конференція "Крим – 2007. Бібліотеки і інформаційні ресурси у сучасному світі науки, культури, освіти та бізнесу";
- міжнародна науково-практична конференція "Слобожанські читання" (2007);
- міжнародна наукова конференція "Проблема гармонізації традиційних і новітних бібліотечно-інформаційних ресурсів" (НБУВ, 2008);
- міжнародна наукова конференція "Соціальні комунікації в стратегіях формування суспільства знань" (ХДАК, 2009);
- міжнародний науково-практичний семінар "Проблеми збереження рідкісних видань" (ЦНБ ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2009);
- VI міжнарнодна науково-практична конференція "Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти та практики" (Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2009);
- міжнародна наукова конференція "Бібліотечно-інформаційний комплекс у контексті розвитку суспільства знань" (НБУВ, 2009);
- міжнародна наукова конференція "А.П. Чехов і Україна" (ХНУ ім. В.Н. Каразіна. 2010).

Вивчення колекцій Бібліотеки продовжуватиметься й надалі, адже ця тема ще далеко не вичерпана.

ЛІТЕРАТУРА

1. Автографи діячів науки і культури на книгах із фондів ХДНБК: тексти, факсиміле, біобібліогр. матеріали / Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г. Короленка; упоряд. та авт. передм. І.Я. Лосієвський. – Х.: ХЧМГУ, 2008. – 324 с. – (Серія "Харк. колекції"; вип. 1).

2. Быков, В.Г. Колокольцов – земский деятель Волчанского уезда / В.Г. Быков, Ю.И. Палкин // Культурна спадщина Слобожанщини. Історія, генеалогія, краєзнавство, археологія. – Х., 2007. Зб. 6. – С. 99 – 107.

3. Журавльова, А.Є. Бібліотека Г.П.Данилевського: "робоча" та бібліофільска частини зібрання / А.Є. Журавльова //Культура та інформаційне суспільство XXI ст.: матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених, 22 – 23 квіт. 2010 р.: В 2 ч. – Х.; 2010. – Ч. 2. – С. 131 – 132.

4. Журавльова, А.Є. Особиста бібліотека Г.П. Данилевського у фондах ХДНБ ім. В.Г. Короленка: історія надходжень, джерела та шляхи реконструкції /А.Є.Журавльова // Вісн. Харк. держ. акад. культури: зб. наук. пр.– Х., 2009. – Вип. 25. – С. 110 – 118.

5. Журавльова, А.Є. Особиста бібліотека Г.П. Данилевського у фондах ХДНБ ім. В.Г. Короленка : стан та перспективи реконструкції / А.Є. Журавльова //Культура та інформаційне суспільство XXI століття: матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених (Харків, 24 – 25 квітня 2008 р.) /Харк. держ. акад. культури. – Х., 2008. – С. 242 – 243.

6. Журавльова, А.Є Особисте зібрання книг та рукописів Г.П. Данилевського серед українських приватних бібліотек середини – другої половини XIX ст. / А.Є Журавльова //Наука і соціальні проблеми суспільства: освіта, культура, духовність: матеріали міжнар. наук.-практ. конференції (Харків, 20 – 21 травня 2008 р.). У 2 ч. / Харк. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. – Ч.2. – Х., 2008. – С. 178 – 180.

7.Журавльова, А.Є. Особисті бібліотеки в бібліотекознавчих дослідженнях / А.Є.Журавльова // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики: зб. матеріалів VI міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 19 – 21 травня 2009 р.) / Держ. акад. керів. кадрів культ. і мистецтв, Ін-т держ. упр. та інформац. діяльн. – К., 2009. – С.125 – 126.

8. Короленківський збірник: наук. статті та матеріали / Харк. Держ. наук. б-ка ім. В.Г. Короленка; [Уклад. І.Я. Лосієвський]. – Х.: Сага, 2006. – 232 с.

9. Лосієвський, І.Я. Автографи Д.І. Багалія у фондах ХДНБ ім. В.Г. Короленка / І.Я. Лосієвський, В.Г. Биков // Багаліївський збірник: акад. Д.І. Багалій та бібліотечна справа України: наук. ст. та матеріали / Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г. Короленка. – Х., 2008. – С. 42 – 46.

10. Лосиевский, І.Я. Д.І. Багалій як ініціатор та організатор роботи з формування колекцій рукописів і автографів у Харківській громадській бібліотеці // Багаліївський збірник: акад. Д.І. Багалій та бібліотечна справа України: наук. ст. та матеріали / Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г. Короленка. – Х., 2008. – С. 36-41.

11. Лосиевский, И.Я. Библиотечное фондоведение в прошлом, настоящем и будущем // Университетская книга (Москва). – 2008. - № 9. – С. 34-36. – Рец. на кн.: Столяров Ю.Н., Кушнаренко Н.Н., Соляник А.А. Эволюция библиотечного фондоведения /под ред. Ю.Н. Столярова. – М.: ТАИР, 2007. – 688 с.

12. Лосиевский, И.Я. Инскрипты литераторов и ученых-гуманитариев XIX – нач. XX вв. в фондах Харьковской государственной научной библиотеки им. В.Г. Короленко. № 1-109 / И.Я. Лосиевский, Ж.А. Хаса-ханова // Новое лит. обозрение – 2006. – № 81. – С. 402-419. Ил.: факсимиле автогр. И.А. Бунина, С.А. Есенина, В.Г. Короленко. Н.В. Кукольника, А.Н. Оленина, П.А. Флоренского.

13. Лосієвський, І.Я. Ірина Василівна Шашкова-Знаменська (1918-1987) – поет, книгознавець, бібліограф // Рукоп. та кн. спадщина України: археогр. дослідж. унік. арх. та бібл. фондів. – К., 2007. – Вип. 12. – С. 347-358.

14. Лосієвський, І.Я. Комплексне зберігання книжкових пам'яток у фондах наукових бібліотек // Збереження бібліотечно-інформаційних ресурсів України і нові технології: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. – Х., 2007. – С. 92-102.

15. Лосієвський, І.Я. В.Г. Короленко та редакція часопису "Русское богатство" за матеріалами архівного фонду Г.М. Кутоманова // Короленківські читання: матеріали регіон. наук.-практ.конф. – Х., 2008. – С.19–37.

16. Лосиевский, И.Я. Музей книги в научной библиотеке: единый комплекс материальных и виртуальных экспозиций // Вестн. библиотеч. ассамблеи Евразии (Москва). – 2008. – № 1. – С. 64-69.

17. Лосиевский, И.Я. Музей книги в научной библиотеке: проблемы создания единого комплекса материальной и виртуальной Экспозиции [Электронный ресурс] / И.Я. Лосиевский //Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса: Материалы 14-й междунар. конф. «Крым 2007». Судак. 9-17 июня 2007 г. – Электрон. текстові дані. – М., 2007. – 1 электрон. опт. Диск (CD-ROM).

18. **Лосиевский, И.** Неизвестные письма В.Г. Короленко к начинающим литераторам (из коллекции арх. документов ХГНБ) // Короленківський зб.: наук. ст. та матеріали. – Х., 2006. – С. 81-96.

19. **Лосієвський, І.** Паспортизація бібліотечних колекцій та зібрань у системі обліково-охоронних заходів // Наук. пр. НБУВ. – Вип. 28. – К., 2010. – С. 249-265.

20. **Лосиевский, И.Я.** Похождения "дикого француза" Жозефа Кабри, или о чем рассказали маргиналии: [маргиналии на изданиях XIX в.] // Библиотековедение. – 2010. - № 2. – С. 72-76.

21. **Рідній** Короленківській бібліотеці..." : з колекції книг-дарунків авторів, докладачів та видавців Харк. держ. наук. б-ці ім. В.Г. Короленка: альбом / Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г. Короленка; [упоряд. І.Я. Лосієвський; передм. В.Д. Ракитянської]. – Х.: Сага, 2010. – 70 с.

22. **Рябцева, О.С.** Українська книжкова графіка 1917-1930-х рр.: за матеріалами колекції ХДНБ // Зб. наук. пр. / ХДНБ ім. В.Г. Короленка. – Х., 2007. – Вип. 5 – С. 25-33.

23. **Рябцева, О.С.** Фонд рідкісних видань і рукописів 1980-2005 рр. : з історії формування колекцій / О.С. Рябцева // Короленківські читання: матеріали наук.-практ. конф. ХДНБ. – Х., 2006. – С.14-21.

24. **Шоломова, С.Б.** Вокруг Короленко : из цикла "На перекрестках страшных лет". – Харьков: Б.и., 2008. – 160 с., ил.

25. **Шоломова, С.Б.** Дыхание текста : книговед. этюды об изданиях Герцена и Огарева. – Харьков: Б. и., 2009. – 211 с. : ил.

26. **Шоломова, С.Б.** Из истории редких периодических изданий XVIII века. – Харьков: Б.и., 2010. – 205 с.

27. **Шоломова, С.Б.** Из истории формирования фондов Харьковской общественной библиотеки: (1886-1916). В 4-х вып. – Харьков: Б. и., 2009.
Вып. 1. – 2-е изд., доп. – 235 с.: ил.
Вып. 2. – 159 с.: ил.
Вып. 3. – 236 с.: ил.
Вып. 4. – 249 с.: ил.

28. **Шоломова, С.Б.** История одного анонимного здания (Т.И. Буткевич как историк Кафедрального Успенского собора) // Духовный подвиг в деле служения Церкви Христовой: к 150-летию со дня рождения и 80-летию со дня кончины д-ра богословия, профессора протоиерея Т.И. Буткевича. – Харьков, 2006. – С. 207-233.

29. **Шоломова, С.** К истории анонимного издания : [о первой опубликованной биографии Н.В. Гоголя] // Мир библиографии. – 2009. – № 6. – С. 60-65.

30. **Шоломова, С.Б.** К истории одного перевода [Ю.Г. и В.Г. Короленко кн. фр. історика і письменника Ж. Мишле] // Мир библиографии. – 2008. – № 5. – С. 74-81.

31. **Шоломова, С.Б.** Книговедческие этюды об анонимных изданиях. Кн. 2. – Харьков: Б.и., 2010. – 210 с.: ил.

32. **Шоломова, С.Б** О книге «Путевые записки Вадима»: Из цикла «История анонимных изд. XIX в.» // Мир библиографии. – 2007. – № 4. – С. 67-75.

33. **Шоломова, С.Б** «О личностях неповторимых…»[о первом биографе В.Г. Короленко – Н.Д. Шаховской // Мир библиографии. – 2007.– № 3. – С. 63-70.

34. **Шоломова, С.Б.** О чем рассказали письма... (этюд второй, посвящ. В.Г. Короленко) // Мир библиографии. – 2008. – № 3. – С. 49-54.

35. **Шоломова, С.Б.** Огоньки одной судьбы (из цила этюдов о В.Г. Короленко) // Мир библиографии. – 2008. – № 2. – С. 59-66; перепеч.: Бібл. планета. – 2008. - № 2. – С. 48-51.

36. **Шоломова, С.Б.** Служенья узкие врата. – Х.: Права людини, 2007. – 447 с. - Публ. та факс. інскриптів авторів на кн. з фондів ХДНБ.

Розділ IV

ВИКОРИСТАННЯ НОВИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У БІБЛІОТЕКАХ

Стратегічним напрямом розвитку сучасної бібліотеки є впровадження інтелектуальних інформаційних технологій, що дозволяють створювати сервіси, орієнтовані на користувача.

У 2006 р. продовжувалась робота над *регіональним дослідженням* **"Електронні інформаційні ресурси бібліотек Харкова: склад та використання"** (виконавець науково-дослідний відділ бібліотекознавства і бібліографознавства). Мета дослідження – орієнтація бібліотек Харкова на розвиток регіональної корпоративної служби бібліотечно-інформаційного сервісу, що дозволить впровадити нові бібліотечно-інформаційні послуги, пов'язані із наявністю в бібліотеках електронних ресурсів та віддаленого доступу до них, більш ефективно організувати довідково-інформаційне обслуговування користувачів у віртуальному середовищі.

На другому етапі дослідження здійснювався аналіз регіональних інформаційних потреб користувачів в електронних ресурсах бібліотек міста та наданні їм послуг з використанням сучасних інформаційних технологій. Базами дослідження були обрані сім провідних бібліотек Харкова: ХДНБ ім. В.Г.Короленка, ХОУНБ, ЦНБ ХНУ, НТБ ХНУРЕ, бібліотек ХДМУ, НТБ НТУ "ХПІ", ЦНГІ ХГУ "НУА", які мають спеціалізовані читальні зали електронних інформаційних ресурсів, Інтернет-центри, регіональні інформаційні центри, медіатеки. Здійснено аналіз звітів базових бібліотек та вибіркове анкетування користувачів спеціалізованих структурних підрозділів. Опитано 300 респондентів, придатними для аналізу та узагальнення визнано 293 анкети (наявна позначка про використання ЕР, є відомості про ставлення користувачів до різних типів, видів і форм надання інформаційних ресурсів та послуг, таких як пошук у електронних каталогах, електронне замовлення, електронна доставка документів, а також доступ через мережу Інтернет до

електронних бібліотек та зовнішніх баз даних, використання користувачами сайтів бібліотек Харкова; можливості пошуку ЕР і його ефективність; пропозиції користувачів щодо роботи з ЕР).

Дослідження показало, що розвиток нових електронних послуг у бібліотеках є стабільним. Рейтинг послуг зростає, але існують бар'єри, що заважають впровадженню інформаційно-бібліотечних послуг, а саме: недостатнє фінансування; відсутність системи просування послуг; низька кваліфікація працівників. Недостатнє знання користувачами англійської мови, відсутність навичок пошуку також гальмують розвиток електронних послуг. Найвищий рейтинг має послуга "доступ до мережі Інтернет" (38%), на другому місці – "доступ до електронних каталогів" – 20%. На третьому місці – "доступ до електронних баз даних (ЕБД)" – 16% і "доступ до електронної бібліотеки (ЕБ)" – 15%. Це пояснюється тим, що ці послуги досить широко представлені в інформаційному середовищі бібліотек Харкова.

Користувачі недостатньо інформовані про сайти бібліотек Харкова і користуються ними тільки третина респондентів. Анкетування свідчить, що близько 52% респондентів мають потребу в допомозі консультантів, тому найпоширенішою формою роботи має бути навчання безпосередньо під час обслуговування.

Дослідники дійшли висновку про необхідність забезпечення користувачів повним комплексом послуг інформаційного характеру, не розділяючи їх на пошук джерел, інформування, виготовлення копій документів та їхню доставку; створення онлайнових путівників по електронних БД з алгоритмами пошуку, по електронних ресурсах бібліотек регіону; організацію віртуальної довідкової служби бібліотек міста; моделей реалізації навчання користувачів в електронному середовищі; активізацію системи просування електронних послуг і продуктів усіма можливими способами.

Отже, ***проведене дослідження*** свідчить, що в бібліотечних установах різних типів і видів розпочате створення власних електронних ресурсів шляхом формування ЕР у вигляді електронних каталогів, бібліографічних БД, а також зберігання та організації доступу до цих ресурсів. Подальшого розвитку набуло відтворення ресурсів шляхом поцифрування традиційних документів, епістолярної спадщини, архівування електронних документів. Збагачуються ЕР за рахунок виявлення, структурування та організації доступу до спеціалізованих науково-освітніх ресурсів товариств, асоціацій, наукових шкіл шляхом проведення телеконференцій, форумів, розсилок

тощо. Пріоритетним завданням бібліотек Харкова на сучасному етапі є забезпечення широкого доступу користувачів як до інформаційних ресурсів регіону, так і до всього інформаційного простору. Вирішенням проблеми розширення ресурсної бази бібліотек і реалізації принципу загальної доступності інформації може стати створення територіального об'єднання бібліотек з метою взаємовикористання ЕР. Тому головним напрямком розвитку послуг бібліотек є створення регіональної корпоративної служби інформаційно-бібліотечного сервісу, що відповідає структурі та різноманітності попиту користувачів ЕР. На цій основі необхідно організувати використання інформаційних ресурсів усіх бібліотек-учасниць об'єднання для виконання замовлень користувачів за допомогою переадресування за місцезнаходженням необхідного ресурсу. Перший крок у цьому напрямку – формування зведеної БД, яка містить відомості про всі інформаційні ресурси на електронних носіях у фондах бібліотек регіону (всіх типів і будь-якої відомчої підпорядкованості). Сьогодні також необхідно вирішити проблеми, які не вимагають великих фінансових витрат: обмін БД на CD-ROM, спільна передплата найбільш запитуваних БД, навчання персоналу на базі великих наукових бібліотек, розробка програм навчання користувачів тощо. Наступний (заключний) етап – створення консорціуму з придбання дорогих ресурсів загального користування (мережеві версії).

За результатами першого етапу дослідження підготовлено доповідь з електронною презентацією "Електронні ресурси бібліотек Харкова" на всеукраїнській конференції АСІБТ "Бібліотечно-інформаційне партнерство: від локальних мереж до глобальної взаємодії" та на міжвідомчій нараді, присвяченій питанням удосконалення зведеного ЕК періодичних видань бібліотек м. Харкова. Спільно з фахівцями ХДАК підготовлено доповідь з електронною презентацією "Регіональні бібліотечні електронні ресурси: аналіз стану та планування розвитку" на міжнародній науково-практичній конференції "Роль бібліотек у формуванні єдиного науково-інформаційного простору України" (м. Київ, вересень), що була організована НБУ ім. В.І. Вернадського, і статтю для публікації у збірнику наукових праць НБУВ [19].

Результати другого етапу дослідження у 2007 р. викладено у доповіді на ювілейній конференції АСІБТ "Бібліотеки у збереженні та використанні національного документально-інформаційного ресурсу – наукової, освітньої та культурної спадщини України" та узагальнено у статті

"Забезпечення публічного доступу користувачів до електронних ресурсів у бібліотеках Харкова" [4].

Завершене дослідження проведенням ряду заходів з метою відпрацювання більш детальної концепції розвитку регіональних бібліотечних ресурсів. Впровадження базувалося на рішеннях, ухвалених на засіданні вченої ради ХДНБ, де обговорювалися висновки і результати дослідження, ефективність використання запозичених баз даних у ХДНБ ім. В.Г. Короленка та стан обслуговування користувачів електронними документами.

У рамках дослідження проведено семінар "Регіональні електронні ресурси: формування і організація доступу" за участю бібліотек різних міністерств і відомств м. Харкова, а також ОУНБ України (2006 р.), навчальний семінар "Інноваційні форми обслуговування користувачів", метою якого було обговорення активізації використання наявних електронних ресурсів на різних ділянках обслуговування користувачів. Працівники структурних підрозділів виступили з повідомленнями про наслідки інноваційної діяльності бібліотек Східної України, Харківського регіону і ХДНБ ім. В.Г. Короленка.

* * *

Бібліотеки Харкова одними з перших в Україні розпочали автоматизацію процесів обробки нових надходжень для створення бібліографічних баз даних, у т.ч. електронних каталогів.

З метою аналізу ставлення користувачів до цих ресурсів ВА та НДВБ у 2007 р. провели *регіональне дослідження* **"Електронні каталоги наукових бібліотек Харкова: ефективність використання і напрямки вдосконалення"**. Було здійснене передпрограмне вивчення, яке дозволило підготувати такі матеріали: "З історії наукових досліджень ЕК наукових бібліотек: огляд періодики" та "З історії створення ЕК: вітчизняний та зарубіжний досвід". Програма і методика дослідження, опитувальний лист і анкета обговорювалися на нарадах заступників директорів з питань автоматизації бібліотек ВНЗ Харкова та працівників ряду відділів ХДНБ. У дослідженні взяли участь ХДНБ, НТБ ХНУРЕ, ЦНГІ ХГУ "НУА", НТБ ХНУ "ХПІ", бібліотеки ХНУВС, Харківського економіко-правового університету.

Аналіз відповідей 200 анкет дозволив не лише зробити висновки щодо складу респондентів та їхніх запитів, але й дізнатися, яку оцінку

користувачі дали існуючим пошуковим можливостям та перспективам розвитку електронних каталогів, розробити вказівки щодо модернізації методики пошуку.

Як свідчать матеріали дослідження, причинами неповного задоволення інформаційних потреб респондентів є труднощі, пов'язані з використанням інтерфейсу ЕК, недосконаліть лінгвістичного забезпечення ЕК, відсутність електронних рубрикаторів, недостатня підготовленість користувачів при формулюванні пошукового образу запиту.

За матеріалами вивчення підготовлено довідку та повідомлення "Електронні каталоги наукових бібліотек Харкова: ефективність використання та напрямки вдосконалення" на конференції "Короленківські читання 2007" [9].

У межах реалізації зведеного плану відбувся міжвідомчий науково-практичний семінар фахівців бібліотек – головних методичних центрів Харкова на тему "Актуальні питання наукової каталогізації та менеджмент знань" (2008 р.). На семінарі розглядалися основні тенденції розвитку бібліотечних каталогів в умовах формування суспільства знань; питання виховання у користувачів інформаційної культури; ролі бібліотек в управлінні знаннями, впровадження нових інформаційних технологій, зокрема в практику формування електронних каталогів та можливості багатоаспектного інформаційного пошуку.

* * *

У 2008 р. спільно з фахівцями фірми "Інком" розроблялася **"Концепція модернізації існуючих і впровадження нових інформаційно-телекомунікаційних та інженерних технологій в Харківській державній науковій бібліотеці ім. В.Г. Короленка".** Концепція обґрунтовує створення бібліотеки XXI століття як центру знань, осередку розвитку науки, освіти, культури з організацією принципово нових умов обслуговування користувачів, оновленням і технічною модернізацією, приверненням уваги владних структур, громадськості до проблем ХДНБ ім. В.Г. Короленка.

Пріоритетним завданням модернізації є підвищення якості, ефективності та оперативності обслуговування користувачів на всіх стадіях: від запису до Бібліотеки до отримання необхідної інформації.

Для користувачів ХДНБ ім. В.Г. Короленка удосконалення доступу до надбань світової науки реалізується через структурно-функціональну перебудову системи читальних залів, де збільшується кількість літератури у фондах відкритого доступу, впроваджується комплекс автоматизованих програмно-керованих ліній транспортування документів із книгосховищ та засобів сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, створюються комфортніші умови роботи у читальних залах, зонах відпочинку.

У Бібліотеці мають функціонувати сучасні інженерні та інформаційні системи, що забезпечують повноцінне та безперебійне виконання усіх процесів обслуговування користувачів і зберігання фондів.

Швидкий доступ до наявних інформаційних джерел, забезпечення збереження інформації, мережевих сервісів з якісним доступом користувачів до ресурсів, надійні системи передання даних, доступ до електронних версій документів, підтримання в приміщеннях книгосховищ кліматичних умов, що відповідають санітарним нормам, здійснення контролю за доступом до приміщень Бібліотеки, відеомоніторингу читальних залів та інших важливих приміщень об'єкта з єдиного пульта, побудова сучасної повнофункціональної системи пожежогасіння у книгосховищах – все це складові частини технічно оснащеної бібліотеки XXI століття, спроможної впливати на розвиток суспільства.

В умовах існуючої матеріальної бази *інженерний, технологічний, соціальний* проекти потребують побудови нового приміщення, яке конче необхідне для розширення площ книгосховища і створення нової інфраструктури бібліотеки. Пропонується впровадження такого комплексу систем, який дозволить створити інтелектуальну будівлю, що надасть змогу керувати всіма життєвими циклами об'єкту; створення комфортних умов для реалізації виробничих, дозвіллєвих і творчих потреб користувачів і працівників бібліотеки. Інтелектуалізація інформаційних технологій та інженерної інфраструктури разом із структурною перебудовою і сучасною організацією праці дозволять ХДНБ ім. В. Г. Короленка надавати користувачам інформаційні продукти та послуги нового рівня.

Широке коло питань технічної модернізації бібліотек, їхньої ролі та значення у формуванні інформаційного суспільства обговорювалося на організованій ХДНБ ім. В.Г. Короленка всеукраїнській науково-практичній конференції "Сучасна бібліотека – науково-інформаційний центр освіти майбутнього". Коло учасників заходу не обмежувалося бібліотечною громадськістю країни, конференція проведена у співпраці з відомими

компаніями Cisco и System Integration Sevise. Основні положення концепції детальніше викладено у виданні [14] та статті [11].

* * *

Згідно з планом методичної роботи Бібліотеки у 2007 р. вивчався **стан використання електронних ресурсів, бібліотечного обслуговування населення сільської місцевості** в бібліотеках Донецької області (виконавці науково-методичний відділ, відділ "Україніка"). Завдячуючи належній організації роботи Донецької ОУНБ співробітники ХДНБ ім. В.Г. Короленка ознайомилися з роботою 16 бібліотек області (обласної універсальної, обласних для дітей та юнацтва, а також бібліотек Маріупольської, Маріїнської, Слов'янської, Краматорської та Костянтинівської ЦБС). Узагальнені матеріали аналізу використані при підготовці методичного посібника "Використання електронних ресурсів в обслуговуванні користувачів".

* * *

Активний розвиток комп'ютерних технологій, зростання інформаційного потенціалу мережі Інтернет значно змінили зміст та напрямки роботи бібліотек.

Питання "**Методична служба у віртуальному режимі: український сегмент"** досліджувалося науково-методичним відділом за результатами аналізу веб-сайтів обласних універсальних наукових бібліотек України. Метою дослідження було вивчення діяльності методичних служб у віртуальному режимі, визначення найбільш оптимальних форм їхньої роботи. Вивчалися бібліотекознавчі мережеві ресурси, віртуальні форми надання інформації, консультаційної допомоги, розширення сфери віртуальних послуг та їх активне використання у методичній діяльності.

Аналіз засвідчив: функціонування методичної служби у віртуальному режимі наближає професійну інформацію до бібліотечних фахівців, віддалених територіально, в тому числі і до сільського бібліотекаря, що в умовах недостатнього фінансування галузі є вкрай важливим; створюються можливості для інтерактивної комунікації, необхідної для розвитку професіоналізму. Тим паче, що традиційні комунікаційні канали у 1990-ті роки розірвались (виїзди методистів,

професійне спілкування, безумовно, були корисними для всіх). Ці канали сьогодні відновлюються, але в нових умовах. Мережеве середовище Інтернет є базою для дистанційної освіти, що забезпечує доступ до навчального матеріалу на будь-якій відстані від навчального центру; і насамкінець, віртуальний режим відповідає сучасному рівню комфортності обслуговування.

На Всеукраїнській школі методиста "Роль методичної служби у забезпеченні професійної компетентності бібліотекаря", проведеної НПБУ (м. Київ, 2009 р.), на прохання організаторів заходу, були представлені повідомлення та електронна презентація [5, 7].

* * *

На сучасному етапі розвитку бібліотечної справи, як вважають фахівці ХДНБ, удосконалення довідково-бібліографічного обслуговування на базі впровадження сучасних інформаційних технологій має пріоритетне значення. Тому в межах впровадження результатів *загальнодержавного дослідження* **"Віртуальна довідка в бібліотеках України"** розробляється нове бачення довідково-бібліографічної роботи, створюються і запроваджуються нові технології та форми роботи.

Результати дослідження доводилися до відома бібліотечної спільноти на міських конференціях, на засіданнях секції з питань інформатизації розглядалися основні тенденції розвитку у бібліотеках віртуального довідкового обслуговування. Підготовлене повідомлення "Развитие виртуальной справочно-библиографической службы в библиотеках Украины" на міжнародній науково-практичній конференції "Крим–2006" (м. Судак, 2006 р.) [11]; "Довідкове обслуговування віддалених користувачів" на конференції АСІБТ "Бібліотечно-інформаційне партнерство: від локальних мереж до глибокої взаємодії" (Харків, 2006), "Віртуальна довідка як один із чинників інформаційно-культурної складової освіти у вищих навчальних закладах" на науково-практичній конференції на базі Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. П. Василенка.

Були проведені віртуальний "круглий стіл" на тему "Корпоративна віртуальна довідкова служба наукових бібліотек України: проблеми створення та розвитку" і практичне заняття з методики обліку та виконання віртуальних довідок для фахівців структурних підрозділів Бібліотеки, що здійснюють довідково-бібліографічне обслуговування (2008 р.). Обговорення теми учасниками «круглого столу» виявило

зацікавленість публічних бібліотек послугами віртуальної довідкової служби (2006).

З 2007 р. розпочала роботу Корпоративна віртуальна довідкова служба (КВДС) наукових бібліотек Харкова. До складу корпорації увійшли п'ять бібліотек: ХДНБ, ЦНБ ХНУ ім. В.Н.Каразіна, НТБ ХТУРЕ, ЦНТІ ХГУ "НУА", міська спеціалізована музично-театральна бібліотека ім. К.С. Станіславського.

Підготовлено методичні матеріали "Віртуальне довідково-інформаційне обслуговування – шлях до максимального задоволення потреб користувачів", де висвітлено теоретичні та методичні аспекти розвитку віртуальних довідкових служб бібліотек, досвід віртуального обслуговування користувачів, у т. ч. ХДНБ ім. В.Г. Короленка (2009 р.).

ЛІТЕРАТУРА

1. **Віртуальний** "круглий стіл" "Корпоративна віртуальна довідкова служба наукових бібліотек України: проблеми створення та розвитку", організований відділами автоматизації та інформаційно-бібліографічним] // Хроніка Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г. Короленка. – Х., 2007. – Вип. 2 (34). – С. 9.

2. **Використання** комп'ютерних технологій у методичній діяльності : метод. поради / ХДНБ ім. В.Г. Короленка ; [уклад. : Г.Д. Ковальчук, Н.М. Кучерява ; ред. Л.П. Суворова ; відповід. за вип. В.Д. Ракитянська]. – Х., 2007. – 26 с.

3. **Дмитриченко, І.В.** Довідково-бібліографічне обслуговування реальних та віртуальних користувачів ХДНБ ім. В.Г. Короленка: сучасні тенденції // Короленківські читання 2007 : матеріали наук.-практ. конф. / ХДНБ ім. В.Г. Короленка. – Х., 2007. – С. 48 – 52.

4. **Капустіна, Н.** Забезпечення публічного доступу користувачів до електронних ресурсів у бібліотеках Харкова // Бібл. форум України. – 2007. – № 3. – С. 8 – 14.

5. **Ковальчук, Г.Д.** Віртуальна методична служба ХДНБ ім. В.Г. Короленка як сучасний напрям методичної діяльності // Соціальні комунікації в стратегіях формування суспільства знань: матеріали міжнар.

наук. конф. Харків, 26 – 27 лют. 2009 р. У 2 ч. – Х., 2009. – Ч. 2. – С. 82 – 84.

6. **Ковальчук, Г.** Використання електронних ресурсів в обслуговуванні користувачів у публічних бібліотеках / Г. Ковальчук, Н. Кучерява // Бібл. форум України. – 2010. – № 1. – С. 13 – 16.

7. **Ковальчук, Г.Д.** Методична служба публічних бібліотек у віртуальному режимі : український сегмент / Г.Д. Ковальчук, В.В. Сафонова // Роль методичної служби у забезпеченні професійної компетентності бібліотекаря : матеріали II Всеукр. шк. методиста. 2 – 5 листоп. 2009 р. / ДЗ "Нац. парламент. б-ка України". – К., 2010. – С. 27 – 31.

8. **Кучерява, Н. М.** Застосування комп'ютерних технологій у забезпеченні інформаційних потреб користувачів // Короленківські читання 2006 : матеріали наук.-практ. конф. / ХДНБ ім. В. Г. Короленка. – Х., 2006. – С. 73 – 80.

9. **Кучерявая, Н.Н.** Электронные каталоги научных библиотек г. Харькова: эффективность использования и направления совершенствования / Н.Н. Кучерявая, А.Л. Шалыганова // Короленківські читання 2007 : матеріали наук.-практ. конф. / ХДНБ ім. В.Г. Короленка. – Х., 2007. – С. 18 – 24.

10. **Мирошникова, В.В.** Развитие виртуальной справочно-библиографической службы в библиотеках Украины // Бібліотеки України в Криму – 2006 : зб. доп. і виступів науковців і фахівців України на Міжнар. наук.-практ. конф. "Крим – 2006", черв. 2006 року, м. Судак, АРК. – К., 2006. – С. 83 – 91.

11.**Ракитянська, В.Д.** Концепція модернізації інженерно-комунікаційної інфраструктури ХДНБ ім. В.Г. Короленка // Сучасна бібліотека – науково-інформаційний центр освіти майбутнього : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. / ХДНБ ім. В.Г. Короленка. – Х., 2009.– С. 20 – 28.

12.**Рибак, І.М.** Віртуальна довідкова служба Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г. Короленка: перші результати та перспективи розвитку // Короленківські читання 2006 : матеріали наук.-практ. конф. / ХДНБ ім. В.Г. Короленка. – Х., 2006. – С. 81 – 90.

13.**Рябцева О.С.** Електронні версії пам'яток писемності та друку на сайтах бібліотек світу: досвід створення та використання // Короленківські читання 2010: матеріали наук.-практ. конф. / ДЗ "Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г. Короленка. – Х., 2011. – С.119 – 128.

14.**Сучасна** бібліотека – науково-інформаційний центр освіти майбутнього : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 23 – 24 верес. 2008 р.) / ХДНБ ім. В.Г. Короленка ; [уклад. О.П. Куніч ; ред. : Л.П. Суворова, Л.О. Каплун ; відповід. за вип. В.Д. Ракитянська]. – Х., 2009. – 157 с.

15.**Черкашина, В.І.** Віртуальне довідково-інформаційне обслуговування – шлях до максимального задоволення потреб користувачів // Короленківські читання 2008 : матеріали наук.-практ. конф. / Держ. закл. "Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г. Короленка". – Х., 2008. – С. 43 – 49.

16.**Шалиганова, А.** Віртуальна довідкова служба в публічних бібліотеках України : напрями розвитку : [за підсумками дослідж., провед. б-кою у 2005 р.] // Бібл. форум України. – 2006. – № 2 (12). – С. 16 – 18.

17.**Шалиганова, А.** Віртуальна довідкова служба в публічних бібліотеках України : напрями розвитку // Бібл. форум України. – 2006. – № 2 (12). – С. 16–18.

18.**Шемаєва, Г.В.** Електронні ресурси бібліотек України в системі наукових комунікацій. – Х. : ХДАК, 2008. – 289 с.

19.**Шемаєва, Г.** Регіональні бібліотечні електронні ресурси: аналіз стану та планування розвитку / Г. Шемаєва, Н. Капустіна // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В.І. Вернадського / НАН України, НБУ ім. В.І. Вернадського, АБУ. – К., 2007. – Вип. 19. – С. 58 – 69.

Розділ V
БІБЛІОТЕЧНА ПРОФЕСІЯ. ОСВІТА

Активне застосування новітніх інформаційно-комунікаційних технологій у роботі бібліотек вимагає висококваліфікованих працівників. У зв'язку з цим виникає потреба в залученні молоді до активної творчої

роботи, аналізуванні чинників, що впливають на мотивацію її діяльності. З цією метою проведене *локальне дослідження* "**Молодий фахівець бібліотеки: погляд у майбутнє"** (2006 р.).

Актуальність теми обумовлена зростанням зацікавленості суспільства проблемами молоді. Дослідження спрямувувалося на оцінки професійної свідомості молодих бібліотекарів. Розроблено анкети для молодих працівників ХДНБ та керівників відділами. Кожному респонденту було запропоновано обрати із списку 12 якостей, що характеризують ідеального бібліотекаря та 12 якостей, притаманних самому респонденту, тобто реальному бібліотекарю. Рангування обраних якостей дозволило скласти портрети ідеального та реального бібліотекаря, визначивши ступінь важливості для нього цих якостей. Ідеальному бібліотекарю ХДНБ (до 35 років) притаманні професіоналізм, відповідальність, знання бібліотечних технологій, ерудиція, комунікабельність, захопленість роботою, загальна культура, комп'ютерна грамотність, професійна етика, прагнення до самоосвіти, уважність, емоційний контроль. Реальному бібліотекарю властиві: відповідальність, комунікабельність, загальна культура, прагнення до самоосвіти, дисциплінованість, захопленість роботою, знання бібліотечних технологій, уважність, професіоналізм, комп'ютерна грамотність, тактовність, професійна етика.

На підставі аналізу складено характеристику окремих професійних якостей молодого бібліотекаря за його власним уявленням та за оцінкою керівника структурного підрозділу, в якому працює молодий спеціаліст. Порівняння цих портретів характеризує молодь, яка працює в Бібліотеці, в цілому та в структурних підрозділах зокрема.

За результатами дослідження підготовлено довідку. Проведено ряд заходів з метою впровадження результатів дослідження в практику роботи Бібліотеки. Впровадження базувалося на рішеннях, ухвалених на засіданні вченої ради ХДНБ, де обговорювалися висновки і результати дослідження. Зокрема, виконанням рекомендацій вченої ради було проведення "круглого столу" для керівного складу ХДНБ та молодих фахівців, а також викладачів та студентів 4–5 курсів ХДАК, на якому розглянуто питання професійної підготовки бібліотечних фахівців та фахові проблеми молодих працівників, закономірності їхнього службового зростання. Підготовлено повідомлення "Моніторинг кадрового складу молодих працівників, деякі закономірності професійної освіти" [4]. Результати дослідження були заслухані на ювілейній науковій конференції ХДАК "Харківська бібліотечна школа: до 80-річчя заснування (доповідь "Молодий фахівець

наукової бібліотеки – погляд у майбутнє") та ювілейній конференції АСІБТ "Бібліотеки у збереженні та використанні національного документально-інформаційного ресурсу – наукової, освітньої та культурної спадщини України" (доповідь "Модель трансформації навичок бібліотечних фахівців в умовах побудови інформаційного суспільства"). Детальніше результати дослідження викладено у статті [5].

* * *

У 2007 р. фахівцями НДВБ розпочато роботу над *всеукраїнським дослідженням* **"Молодий працівник наукових бібліотек України – погляд у майбутнє"** що продовжило локальне дослідження і має на меті оцінювання професійного самовизначення, самореалізації та саморозвитку молодих працівників, узагальнення досвіду управління молодими кадрами.

Дослідники аналізували уявлення молодих бібліотекарів про професійні цінності, престиж своєї професії; мотивації до професійної діяльності, напрямки успішної адаптації до роботи та трудового колективу; креативні та когнітивні здібності молодих працівників, готовність їх до інноваційної діяльності; напрямки підвищення кваліфікації молодих працівників. Об'єкт дослідження – молоді працівники наукових бібліотек України та керівники структурних підрозділів, в яких працюють молоді бібліотекарі. Предмет дослідження – професійна діяльність молодих бібліотекарів наукових бібліотек України.

У межах дослідження використовувались такі поняття: молодий працівник – бібліотекар віком до 35 років; молодий фахівець – випускник середнього, вищого спеціального навчального закладу, який працює у бібліотеці не менше трьох років.

Для виконання поставлених завдань були використані соціологічні та статистичні методи. Первинні дані одержані в результаті анкетування молодих працівників та керівників структурних підрозділів обласних універсальних наукових бібліотек України.

Були оцінені потенційні можливості молодого бібліотекаря в умовах демократичного суспільства та інформатизації бібліотек. У дослідженні брали участь 550 осіб, з яких 375 – молоді працівники 23 ОУНБ України, у т. ч. 40 – із ХДНБ ім. В.Г. Короленка, 175 – керівники структурних підрозділів бібліотек, в яких працюють молоді бібліотекарі, у т. ч. 11 – із ХДНБ ім. В.Г. Короленка. Складено 40 таблиць для обробки анкет.

Підрахунки та аналіз здійснювалися в межах кожної бібліотеки та за регіонами.

За результатами дослідження в Луганській, Херсонській, Закарпатській, Тернопільській, Миколаївській, Івано-Франківській, Одеській та Чернігівській ОУНБ працює від 39% до 55% молоді; у Полтавській, Волинській, Донецькій, Кіровоградській, Львівській, Чернівецькій, Дніпропетровській ОУНБ – від 32% до 36%. Це дає можливість бібліотекам активно оновлюватись та еволюціонувати. Але, на жаль, у кількох обласних бібліотек (Харківська, Запорізька, Черкаська, Сумська, Житомирська ОУНБ) і ХДНБ, частина молоді в структурних підрозділах становить від 13% до 27%.

За віком молодих працівників наукових бібліотек можна об'єднати у такі групи: до 25 років – 19%, від 26 до 30 років – 61%, від 31 до 35 років – 20%. 62% молодих працівників обласних бібліотек мають вищу освіту, 17% – неповну вищу, що дає підставу говорити про високу професійну підготовку молодих кадрів. Але несправедливо, що на керівних посадах знаходиться лише 5% опитаних, тобто відсутнє стимулювання працівників до кар'єрного зростання.

Дослідження надало можливість молодим бібліотекарям оцінити свої професійні та особисті якості, творчі можливості, замислитись про імідж професії. Його підсумки віддзеркалюють інноваційний потенціал молодих бібліотекарів за такими якостями: бажання підвищувати кваліфікацію, психологічна готовність до інновацій, працездатність, розуміння змісту роботи, вміння працювати в команді, готовність до розширення кола обов'язків, рівень професійної підготовки, креативність, ініціативність, колективна відповідальність, інформованість.

Як свідчать результати дослідження, наукові бібліотеки України мають стабільний молодий персонал, створюють сприятливі умови для його професійного розвитку. Перспективу професійного та кар'єрного зростання мають ті працівники, які проявляють ініціативу, активність та здатність до інновацій. З іншого боку, якщо бібліотека бажає розвиватись, вона має виявляти лідерів, творчих особистостей, стимулювати їхню ініціативу, бажання робити щось нове. З метою стабілізації та оптимізації бібліотечних колективів, збереження позитивних тенденцій формування молодого персоналу наукових бібліотек України розроблені рекомендації, орієнтовані на професійний розвиток молодих фахівців в умовах інформаційного суспільства. Зроблено висновок про необхідність розробки *на національному рівні концепції професійного розвитку молодих фахівців*

бібліотек, спрямованої на підвищення престижу бібліотечної професії, впровадження новаторських надбань, забезпечення можливості для безперервної бібліотечно-інформаційної освіти, соціальної адаптації. У бібліотеках необхідно використовувати різні форми мотивації та стимулювання молодих працівників, доцільно формувати нову систему управління кадрами на основі інноваційного менеджменту та персонал-стратегій.

Більш детально результати дослідження викладено у статтях [6; 7].

У рамках цього дослідження з ініціативи ХДНБ ім. В.Г. Короленка та при активній підтримці ХДАК на сайті Бібліотеки відбулася *Всеукраїнська віртуальна наукова конференція* **"Бібліотекар XXI ст.: нові стандарти професії"** (2008 р.). До участі у конференції були запрошені керівники та фахівці бібліотек, ділові партнери, представники наукових установ і закладів освіти, громадських організацій України. До обговорення залучились фахівці Донецької, Кіровоградської, Луганської та Сумської ОУНБ, а також провідні вчені, викладачі, студенти ХДАК і бібліотечні фахівці Харкова. Участь у конференції взяли також фахівці Брянської ОУНБ ім. Ф.І. Тютчева (Російська Федерація). Таке представництво свідчить про актуальність запропонованих для обговорення питань, а саме: соціальний захист бібліотечних кадрів; пріоритетні напрямки роботи з кадрами у бібліотеках у інформаційному просторі; шляхи взаємодії бібліотечної освіти і практики; роль бібліотечної професійної еліти у розвитку національної культури в умовах глобальних інтеграційних процесів; молодий бібліотекар України: погляд в майбутнє. Більш детально наслідки дослідження викладені у виданні [1] та статті [8].

Результати дослідження сприяли оптимізації управління бібліотечним процесом у регіонах і стали основою для розробки плану проведення XII *всеукраїнської науково-практичної конференції "Короленківські читання 2009"* за темою **"Бібліотечна молодь: погляд у майбутнє"**, що відбулася за активної підтримки ХДАК. Для обговорення було запропоновано низку питань з кадрової політики наукових бібліотек України, професійного розвитку, самореалізації, адаптації та соціального захисту молодих спеціалістів, творчого потенціалу молоді у формуванні іміджу сучасної бібліотеки, нових тенденцій і перспектив сучасної бібліотечної освіти.

У межах заходу представлено результати дослідження та підсумки роботи наукових шкіл та колективів України. Відбувся обмін інформацією

між науковцями, керівниками, провідними спеціалістами наукових бібліотек Донецька, Івано-Франківська, Львова, Луганська, Полтави, Харкова.

Результати дослідження викладено у доповіді "Портрет покоління" та узагальнено у статті "Молоді працівники ОУНБ України: професійні аспекти оновлення" у збірнику матеріалів конференції "Короленківські читання 2009" [7].

За результатами обговорення розроблено рекомендації, що мають допомогти бібліотекам України у реалізації стратегічної молодіжної кадрової політики. Було підготовлено збірник матеріалів НПК і статтю "Бібліотечна молодь: погляд у майбутнє" до журналу "Бібліотечний форум України" [6]. За даними опитування підготовлено презентацію "Бібліотечна професія та бібліотека майбутнього: говорять молоді бібліотекарі України", де оприлюднено найцікавіші думки з анкет молодих спеціалістів 23 ОУНБ України щодо специфіки та майбутнього бібліотечної роботи.

Більш детально результати дослідження викладено у виданні [2] та статті [3].

ЛІТЕРАТУРА

1. **Бібліотекар** XXI століття: нові стандарти професії : матеріали Міжнар. наук.-практ. віртуал. конф. / ХДНБ ім. В.Г. Короленка ; [уклад. А.Л. Шалиганова; відповід. за вип. В.Д. Ракитянська]. – Х., 2008. – 61 с.

2. **Короленківські** читання 2009 р. : матеріали XII всеукр. наук.-практ. конф. / [уклад. : Н.І. Капустіна, К.Р. Гарєєв ; ред. : Л.П. Суворова, Н. О. Стрілець ; відповід. за вип. В.Д. Ракитянська]. – Х., 2010. – 112 с.

3. **Капустіна, Н.** Бібліотечна молодь: погляд у майбутнє (підсумки всеукр. наук.-практ. конф.) / Н. Капустіна, К. Гарєєв // Бібл. форум України. – 2010. – № 2. – С. 26 – 29.

4. [**Проведення** засідання "круглого столу" на тему "Молодий працівник ХДНБ ім. В.Г. Короленка – погляд у майбутнє"] // Хроніка Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г. Короленка 2007. Вип. 2 (34). – Х., 2007.– С. 19 – 20.

5. **Шалиганова, А.Л.** Ідеальний та реальний портрет молодого бібліотекаря (за результатами дослідження "Молодий працівник ХДНБ ім. В.Г. Короленка – погляд у майбутнє) / А.Л. Шалиганова // Бібліотекарі XXI століття: нові стандарти професії: матеріали Міжнар. наук.-практ. віртуал. конф. / Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г. Короленка. – Х., 2008. – С. 44 – 50.

6. **Шалиганова, А.** Молодий працівник наукових бібліотек України (за матеріалами всеукраїнського дослідження) // Бібл. форум України. – 2010. – № 2. – С. 6 – 12.

7. **Шалиганова, А. Л.** Молоді працівники ОУНБ України: професійні аспекти оновлення (за результатами всеукраїнського дослідження) // Короленківські читання 2009 : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. / Держ. закл. "Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка". – Х., 2010. – С. 5–16.

8. **Шалиганова, А.** Нові стандарти професії // Бібл. форум України. – 2009. – № 1. – С. 35 – 39.

Розділ VI
ІСТОРІЯ БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ

Розвідки фахівців ХДНБ **історико-бібліотекознавчого характеру** мають на меті відтворити цілісність розвитку бібліотечної справи України в цілому та регіону зокрема, виявити її зв'язок із загальноісторичними процесами.

У контексті досліджуваної теми на особливу увагу заслуговує організація і проведення міжнародних наукових читань, присвячених 105-й річниці заснування відділу бібліотекознавства (2008 р.) та науково-практичної конференції "Короленківські читання 2010", що відбулася з нагоді 80-ї річниці набуття ХДНБ ім. В. Г. Короленка статусу наукової бібліотечної установи [9; 27].

Внеску видатних особистостей у бібліотечну справу присвячувалися наукові заходи: міжрегіональні наукові читання "Поборник правди: до 155-річчя від дня народження В.Г. Короленка" (2008 р.); перші всеукраїнські читання "Академік Дмитро Іванович Багалій та бібліотечна справа України" (2008 р.); четверті бібліографічні студії, з нагоди 120-річчя Михайла Ясинського (2009 р.). Заходи відбулися за участі

бібліотечної громадськості, фахівців архівної та музейної справи з Донецька, Горлівки, Дніпропетровська, Києва, Кам'янця-Подільського, Луцька, Полтави, Рівного, Сум, Харкова, Ялти. Матеріали заходів видано окремими збірниками.

"Короленківський збірник" містить наукові статті та матеріали з біографії, світогляду та літературної спадщини, громадської діяльності В.Г. Короленка (1853 – 1921), ілюстрований факсиміле автографів В.Г. Короленка та авторів книг, подарованих письменникові (з його особистої бібліотеки), репродукціями унікальних фотодокументів [10].

"Багаліївський збірник" є першим виданням, в якому висвітлено внесок академіка Д.І. Багалія у загальну теорію бібліотекознавства та розвиток найбільших бібліотек України – НБУ ім. В.І. Вернадського і ХДНБ ім. В.Г. Короленка. Збірник містить препринти публікацій ученого кінця XIX – 20-х років XX ст., репродукції унікальних фотодокументів тощо [2].

"Четверті бібліографічні студії, присвячені 120-річчю Михайла Ясинського" – першого історика української бібліографії, родоначальника української метабібліографії – висвітлюють краєзнавчий напрямок роботи бібліотек, музеїв та архівів, діяльність окремих бібліографів України [36].

* * *

Постійно здійснюється пошук і опрацювання фактографічних та аналітичних матеріалів у межах *регіонального дослідження* **"Історія Слобожанщини: бібліотечні аспекти вивчення".** Крім ХДНБ, до цієї роботи залучаються фахівці інших бібліотек та ХДАК. Секція "Наукова спадщина бібліотек Харківщини" "Короленківських читань 2010" презентувала здобутки Харківської бібліотечної школи. Провідне місце у доповідях належало персоналіям видатних бібліотекознавців. Учасниками конференції ухвалено рекомендації бібліотекам Харкова щодо формування наукового колективу з метою розробки та реалізації проекту «Харківська бібліотечна школа» спільно з представниками ХБТ, ХДАК, ХДНБ ім. В.Г. Короленка, ЦНБ ХНУ ім. В.Н. Каразіна та ін. [9].

Під час підготовки довідника ***"Бібліотеки Харкова"*** зібраний великий емпіричний матеріал: опрацьовано та узагальнено відомості щодо історії 262 бібліотек регіону. Незалежно від відомчої підпорядкованості і виду ресурсів, специфіку сучасних бібліотечних послуг, у довіднику містяться також відомості про історичний шлях книгозбірень.

Напередодні 120-річчя від дня заснування ХДНБ ім. В.Г. Короленка відзначила ще одну знаменну дату – 80-річчя Першого Всеукраїнського з'їзду бібліотекарів. З'їзд, що відбувався у Харкові 1 – 6 червня 1926 р., відіграв значну роль у розвитку теорії та практики бібліотечної справи. З цієї нагоди було проведене наукове дослідження "***Первый Всеукраинский съезд библиотекарей и ХГНБ им. В.Г. Короленко".*** Вперше здійснено спробу вивчити матеріали з'їзду, що зберігаються у відділі рідкісних видань та рукописів Бібліотеки. Ці матеріали допомагають усвідомити значення з'їзду та атмосферу, в якій він проходив. Серед опрацьованих першоджерел – резолюції, звіт консультаційного відділу Бібліотеки про підготовку з'їзду, фотографія та спогади учасників. Аналізування матеріалів Всеукраїнського з'їзду бібліотекарів, спонукає до проведення аналогії із сьогоденням. Обстановка, в якій проходив з'їзд, і проблеми, що обговорювалися тоді, аналогічні сучасним [7].

Одним із завдань дослідження передбачено пошук і опрацювання ***матеріалів до 90-річчя перших бібліотечних курсів у Харкові.*** Переглянуто меморіальний фонд Бібліотеки, звіти, видання, представлені у читальному залі бібліотекознавства. Вивчалися також матеріали 1917, 1918 рр., знайдені в Харківському державному обласному архіві, що будуть опрацьовуватися.

* * *

У зв'язку з наближенням 125-річчя Бібліотеки найбільшої уваги було приділено *локальному дослідженню* **"Історія ХДНБ ім. В.Г. Короленка".**

Мета дослідження: на основі потужної джерельної бази, у т. ч. вперше введених в науковий обіг архівних документів, висвітлити історико-культурний шлях Бібліотеки протягом 125 років у подіях, фактах та біографіях видатних діячів Харківської бібліотечної школи, керівників (членів Правління ХГБ, директорів), бібліотекарів, бібліографів, видатних користувачів. Методологічний інструментарій передбачав залучення загальноісторичних (хронологічного, проблемно-тематичного, порівняльно-історичного, історико-системного, класифікаційного, періодизаційного) та міждисциплінарного (системно-структурного, моделювання, експертної оцінки, анкетування) підходів.

Складено історичний рубрикатор (схему обліку та виявлення джерел інформації) для опрацювання архівних документів, проведені консультації

з провідними вченими ХДАК – істориками бібліотечної справи. Розроблено напрямки вивчення історії ХДНБ ім. В.Г. Короленка та організаційно-методичні заходи, що внесені до плану святкування 125-річчя Бібліотеки. Ця робота виконувалась шляхом аналізу публікацій працівників, планових завдань, консультацій із завідуючими відділами тощо. Підготовлено матеріали до розгляду вченої ради, ради завідуючих відділами при директорі. Вивчалась репрезентативність меморіального фонду як інформаційного джерела та його повнота як джерельна база дослідження, методика створення фонду меморату.

Здійснювався пошук, збирання та опрацювання відомостей з історії за публікаціями, звітами, архівними матеріалами як Бібліотеки, так і її працівників, Державного архіву Харківської області. Опрацьовано фонди: 3-й – Канцелярії харківського губернатора, 200-й – Харківського товариства поширення в народі грамотності, 45-й – Харківської міської управи, 226-й – Канцелярії директора народних училищ та багато інших.

З метою виявлення документів проведено фронтальний перегляд меморіального фонду ХДНБ ім. В.Г. Короленка, бібліографічних джерел, генерального каталогу. На основі отриманих документів створювалися фактографічні, бібліографічні картотеки та електроні колекції.

Проаналізовано історію заснування Харківської громадської бібліотеки (ХГБ) та її робочих філій, роль громадських діячів та науковців міста у створенні установи. Питання документозабезпечення, структурні трансформації, наукової та виробничої діяльності розглянуто в різних аспектах, зібрано факти, пов'язані з конкретними особами.

Вивчався особистий внесок фундаторів та директорів у розвиток ХГБ – ХДНБ ім. В.Г. Короленка, діяльність засновників Харківської бібліотечної школи Д.І. Багалія, М.Ф. Сумцова, Л.Б. Хавкіної, Б.О. Боровича, які в різні часи працювали в Бібліотеці.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше зібрано, опрацьовано та проаналізовано значний фактичний матеріал, що ввів до наукового обігу багато неопублікованих матеріалів. Це дало змогу реально представити діяльність Бібліотеки на різних історичних етапах, розкрити динаміку формування фондів, простежити удосконалення форм і методів обслуговування, висвітлити внесок співробітників у її розвиток.

За результатами дослідження видано хронологічний довідник "Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка (1886–2000). Події, факти" у 4-х частинах – своєрідну хроніку найважливіших подій з відповідними коментарями [32–35].

У звітний період підготовлено низку матеріалів, присвячених 120 та 125-м роковинам від дня заснування Бібліотеки, 105-річчю відділу бібліотекознавства, 105-річчю науково-дослідного відділу книгознавства, колекцій рідкісних видань і рукописів, 35-річчю відділу організації НДР.

Опрацьовано дані і підготовлено матеріали до збірника наукових праць, збірника офіційних документів "Історія ХДНБ ім. В.Г. Короленка в документах і фактах", бібліографічного покажчика "Харківська державна наукова бібліотека ім. В.Г. Короленка: до 120-річчя заснування" [31], альбомних видань "Автографи діячів науки та культури на книгах із фондів Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г. Короленка" [1], "Рідній Короленківській бібліотеці: з колекції книг – дарунків авторів, укладачів та видавців Харківській державній науковій бібліотеці ім. В.Г. Короленка" [18].

Результати цієї роботи знайшли відображення у статтях про історію відділів або окремих напрямків роботи книгозбірні [4; 6; 12; 14; 16; 26; 29; 30; 38] та її видатних співробітників [8; 11; 13; 15; 17; 22; 24; 25].

Результати дослідження було оприлюдено на науково-практичних конференціях "Короленківські читання", конкурсі на кращу наукову роботу фахівців, присвяченому 120-річчю ХДНБ. Підготовлено віртуальний проект "На пошану академіка М.Ф. Сумцова", що об'єднав фактографічну інформацію, бібліографію творів ученого, електронні версії його спогадів, наукових праць, газетних дописів, а також дослідження, фотографії та документи (чимало – із сімейного архіву Г.О. Хіріної, правнучки М.Ф. Сумцова). Проект є продуктом творчої, рекламної, просвітницької діяльності Бібліотеки. Окремий розділ проекту присвячений ролі М. Ф. Сумцова у заснуванні та розвитку ХГБ [13].

Розпочато ***вивчення досвіду музейних і меморіальних форм*** діяльності наукових бібліотек України та Російської Федерації як одного із пріоритетних інноваційних напрямків історичного дослідження. Складено бібліографічний список за темою. Розпочато роботу з утримувачами музейних експонатів – ветеранами ХДНБ ім. В.Г. Короленка. Проводився збір дарів працівників Бібліотеки, які нещодавно були членами колективу. У результаті пошукової роботи були підготовлені презентації печаток, що проставлялися на виданнях протягом всього часу існування Бібліотеки та читацьких замовлень і бланків.

Сплановано роботу зі створення ***музейної експозиції*** з історії Бібілотеки, яка має проводитися у чотири етапи: вивчення теми, ознайомлення з матеріалами за темою та відбір потенційних експонатів; створення

тематико-експозиційного проекту; теоретична розробка введення експозиції до музейних комунікацій; практичне впровадження розробок експозиції. У ході підготовчого етапу зі створення ***тематико-експозиційного проекту*** музейної експозиції з історії ХДНБ ім. В.Г. Короленка здійснено добір найважливіших та значущих подій і фактів, що пов'язані з розвитком Бібліотеки і відображенням різноманітних видів її діяльності у різні періоди. За підсумками відбору складено письмовий хронологічний реєстр.

Для виявлення потенційного експозиційного матеріалу, структурування розділів відбулося ознайомлення з повним описом меморіального фонду ХДНБ, переглянуті справи цього фонду, відібрані потенційні експонати та зроблений їхній опис. Для організації ювілейної експозиції відбулися консультування з питань музейного будівництва експозицій із співробітниками кафедри музеєзнавства та охорони пам'яток історії і культури ХДАК, Харківського історичного музею. Для ознайомлення з методами та принципами експозиційної побудови, музейним обладнанням, художніми та просторово-пластичними рішеннями експозицій відвідано музеї міста [5; 37].

ЛІТЕРАТУРА

1. **Автографи** діячів науки та культури на книгах із фондів Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г. Короленка : тексти, факсиміле, біобібліографічні матеріали / ХДНБ ім. В.Г. Короленка ; упоряд. та авт. передм. І.Я. Лосієвський ; відповід. за вип. А.Ф. Парамонов. – Х. : ХЧМГУ, 2008. – 324 с. – (Сер. Харківські колекції ; вип.1).

2. **Багаліївський** збірник : академік Д.І. Багалій і бібліотечна справа Ураїни : наук. ст. та матерали : [до 150-річчя від дня народж. Д.І. Багалія] / ХДНБ ім. В.Г. Короленка ; [уклад. О.П. Куніч ; редкол. : В.Д. Ракитянська та ін. ; ред . : Л.П. Суворова, Л.О. Каплун]. – Х. : САГА, 2006. – 84, [152], 72 с. : ілюстр., фото. – Бібліогр.: с. 239 – 258 (88 назв). – Редкол. також : І.Я. Лосієвський, В.В. Сєдих, Н.І. Полянська.

3. **Багрянцева, Л.М.** Документи Державного архіву Харківської області як фундамент історичних досліджень Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г. Короленка // Короленківські читання 2007 : матеріали наук.-практ. конф. / ХДНБ ім. В.Г. Короленка . – Х., 2007. – 2011. – С. 71 – 73.

4. **Багрянцева, Л.М.** З історії дорадчих органів ХДНБ ім. В.Г. Короленка / Л.М. Багрянцева, О.В. Филимонова // Короленківські читання: матеріали наук.-практ. конф., ХДНБ, 6 жовт. 2006 р. / ХДНБ ім. В.Г. Короленка. – Х., 2006. – С. 21 – 29.

5. **Гареев, К.** Музей научной библиотеки как фонд исследования ее истории / К. Гареев, А. Шалыганова // Бібл. форум України. – 2010. – № 4. – С. 2 – 4.

6. **Дмитриченко, І.В.** Інформаційно-бібліографічний відділ в аспекті історичного розвитку// Короленківські читання: матеріали наук.-практ. конф., ХДНБ, 6 жовт. 2006 р. / ХДНБ ім. В.Г. Короленка. – Х., 2006. – С. 48 – 61.

7. **Капустіна, Н.І.** Перший всеукраїнський з'їзд бібліотекарів : погляд через 80 років // Короленківські читання: матеріали наук.-практ. конф., ХДНБ, 6 жовт. 2006 р. / ХДНБ ім. В.Г. Короленка. – Х., 2006. – С. 61 – 67.

8. **Куніч О.П.** Академік Д.І. БАГАЛІЙ та бібліотечна справа України (за матеріалами "Багаліївського збірника") // Українське бібліотекознавство в історичному вимірі : матеріали міжнар. наук. читань / Держ. закл. "Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г. Короленка. – Х., 2011. – С. 62 – 65.

9. **Короленківські** читання 2010: матеріали наук.-практ. конф. / ХДНБ ім. В.Г. Короленка ; [тема року " Наукова діяльність як стратегічний напрямок розвитку бібліотек регіону "; уклад. Н.І. Капустіна ; ред. С.М. Миценко ; відповід. за вип. В.Д. Ракитянська]. – Х., 2011. – 159 с.

10. **Короленківський** збірник : наук. ст. та матеріали / ХДНБ ім. В.Г. Короленка ; [уклад. І.Я. Лосієвський]. – Х. : Сага. – 2006. – 232 с.

11. **Лосієвський І.Я.** Короленкознавчі праці С.Б. Шоломової // Короленківські читання 2010 / Держ. закл. "Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г. Короленка. – Х., 2011. – С.77 – 81.

12. **Михайленко, В.М.** З історії освоєння нового книгосховища і організації фондів у нових умовах // Короленківські читання: матеріали наук.-практ. конф., ХДНБ, 6 жовт. 2006 р. / ХДНБ ім. В.Г. Короленка. – Х., 2006. – С. 29 – 35.

13. **На пошану** академіка Миколи Федоровича Сумцова: до 155-річчя від дня народження [Електронний ресурс]: віртуальний краєзнавчий проект / Держ. закл. «Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г. Короленка»; учасн. роботи над проектом О.М. Дмитрієва, Ю.В. Головіна, О.С. Рябцева, А.В. Підгайна; наук. ред. М.М. Красиков; ред. Л.П. Суворова; відп. за реалізацію проекту В.Д. Ракитянська. – Електрон. дані. – Х., [б.р.]. – Режим доступу: http://korolenko.kharkov.com/sumtsov/summ1.html

14. **Перепеча, А. М.** Розвиток методичної діяльності ХДНБ ім. В.Г. Короленка у 1930 – 1960 роки (Узагальнююча довідка за результатами дослідження) // Збірник наукових праць / ХДНБ ім. В.Г. Короленка. – Х., 2007. – Вип. 5. – С. 33 – 50.

15. **Поборник** правди. До 155-річчя від дня народження В. Г. Короленка : матеріали міжрегіон. наук. читань. 2 черв. 2008 р. / ХДНБ ім. В.Г. Короленка, Полтав. літ.-мемор. музей В.Г. Короленка, Наук.-методич. педагог. центр упр. освіти Харк. міськради ; [уклад. Л.В. Хлєсткова ; ред. Л.П. Незнамова ; відповід. за вип. В.Д. Ракитянська]. – Х., 2008. – 48 с.

16. **Подгайная, А.В.** История становления и развитие традиций отдела библиотековедения в ХГНБ им. В.Г. Короленко // Соціальні комунікації в стратегіях формування суспільства знань: матеріали міжнар. наук. конф. Харків, 26 – 27 лют. 2009 р. У 2 ч. – Х., 2009. – Ч. 2. – С. 87 – 89.

17. **Прохорова, В.Г.** Внесок І.С. Гончарової в організацію та становлення відділу технічної літератури // Короленківські читання: матеріали наук.-практ. конф., ХДНБ, 6 жовт. 2006 р. / ХДНБ ім. В.Г. Короленка. – Х., 2006. – С. 67 – 72.

18. **“Рідній** Короленківській бібліотеці” : з колекції книг – дарунків авторів, укладачів та видавців Харківській державній науковій бібліотеці ім. В.Г. Короленка : альбом / ХДНБ ім. В. Г. Короленка ; [упоряд. І.Я. Лосієвський ; передмова В.Д. Ракитянської]. – Х. : Сага, 2010. – 70 с.

19. **Сафонова, В.В.** ХДНБ ім. В.Г. Короленка і громадський бібліотечний рух // Короленківські читання 2010 : матеріали наук.-практ. конф. / Держ. закл. "Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г. Короленка". – Х., 2011 – С. 55 – 64.

20. **Сосновська, Т.О.** Історія Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г. Короленка в бібліографії / Т.О. Сосновська, В.О. Ярошик // Бібл. форум України. – 2006. – № 4. – С. 47 – 49.

21. **Сосновська, Т.О**. Історія ХДНБ у бібліографії // Короленківські читання: матеріали наук.-практ. конф., ХДНБ, 6 жовт. 2006 р. / ХДНБ ім. В.Г. Короленка. – Х., 2006. – С. 3 – 8.

22. **Сосновська, Т.** Олександр Юрійович Лейбфрейд та Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка / Т. Сосновська, В. Ярошик // Бібл. форум України. – 2010. – № 2. – С. 37 – 39.

23. **Сосновська, Т.** Сторінки історії Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка / Т. Сосновська, В. Ярошик // Бібл. форум України. – 2007. – № 1. – С. 30 – 35. – (Ювілеї бібліотек).

24. **Сосновська, Т.О.** Український бібліограф Т.Г.Шерстюк (1921–2003) / Т.О. Сосновська, В.О. Ярошик // Четверті бібліографічні студії, присвячені 120-річчю Михайла Ясинського / Держ. закл. "Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г. Короленка".– Х., 2009. – С.104-109.

25. **Софія Богданівна Шоломова** : до 70-річчя від дня народж. : біобібліогр. покажч. / Держ. закл. "ХДНБ ім. В.Г. Короленка" ; [уклад. В.О. Ярошик ; наук. ред. І.Я. Лосієвський ; ред. Л.П. Незнамова ; відповід. за вип. В.Д. Ракитянська]. – Х., 2010. – 98 с. – (Сер. "Краєзнавці Слобожанщини").

26. **Танько, О.** Історія та сьогодення Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г. Короленка // Бібліотеки України загальнодержавного значення : історія і сучасність : зб. ст. / НАН України, НБУ України ім. В.І. Вернадського, АБУ. – К., 2007. – С. 211 – 230.

27. **Танько, О. І.** Становлення та розвиток ХДНБ ім. В.Г. Короленка як наукової установи // Короленківські читання 2010 : матеріали наук.-практ. конф. / Держ. закл. "Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г. Короленка". – Х., 2011. – С. 6 – 24.

28. **Українське** бібліотекознавство в історичному вимірі. З нагоди 105-ї річниці заснування відділу бібліотекознавства ХГБ : матеріали міжнар. наук. читань (м. Харків, 14 – 15 травня 2008 р.) / Держ. закл.

"Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г. Короленка" ; [уклад. О.П. Куніч]. – Х., 2011. – 183 с.

29. **Федоренко, О. П.** Історія книгообміну ХДНБ ім. В. Г. Короленка // Короленківські читання: матеріали наук.-практ. конф., ХДНБ, 6 жовт. 2006 р. / ХДНБ ім. В.Г. Короленка. – Х., 2006. – С. 36 – 47.

30. **Філатова, А.В.** Комплектування: досвід минулого і проблеми сучасності // Короленківські читання: матеріали наук.-практ. конф., ХДНБ, 6 жовт. 2006 р. / ХДНБ ім. В.Г. Короленка. – Х., 2006. – С. 98 – 104.

31. **Харківська** державна наукова бібліотека ім. В.Г. Короленка : бібліогр. покажч. видань б-ки та літ. про її діяльність за 1996 – 2006 рр. : (до 120-річчя від дня заснування) / ХДНБ ім. В.Г. Короленка ; [уклад. : Т.О. Сосновська, В.О. Ярошик, О.П. Куніч ; ред. С.М. Миценко]. – Х., 2006. – 164 с.

31 а. **Харківська** державна наукова бібліотека ім. В.Г. Короленка. Події, факти : довідник. Ч. 1 – 4 / ХДНБ ім. В.Г. Короленка. – Х., 2006 – 2008.

32. Ч. 1 (1886 – 1943) : [уклад. : Г.М. Єрофеєва, Л.М. Багрянцева ; редкол. : Л.П. Незнамова та ін.]. – Х., 2006. – 132 с. – Редкол. також : В.В. Мірошникова, Л.М. Багрянцева, О.П. Куніч, І.Я. Лосієвський, В.О. Ярошик.

33. Ч. 2 (1944 – 1979) : [уклад. : Г.М. Єрофеєва, Л.М. Багрянцева ; редкол. : В.Д. Ракитянська та ін.]. – Х., 2007. – 103 с. – Редкол. також : В.В. Мірошникова, Л.М. Багрянцева, О.П. Куніч, І.Я. Лосієвський, Н.І. Полянська.

34. Ч. 3 (1980 – 1999) : [уклад. : Г.М. Єрофеєва, О.В. Филимонова ; редкол. : В.Д. Ракитянська та ін.]. – Х., 2007. – 85 с. – Редкол. також : В.В. Мірошникова, Л.М. Багрянцева, О.П. Куніч, І.Я. Лосієвський, Н.І. Полянська.

35. Ч. 4 **:** [уклад. : Г.М. Єрофеєва, Л.М. Багрянцева, О.В. Филимонова ; редкол. : В.Д. Ракитянська та ін.]. – Х., 2008. – 131с. – Редкол. також : В.В. Мірошникова, Л.М. Багрянцева, О.П. Куніч, І.Я. Лосієвський, Н.І. Полянська.

36. **Четверті** бібліографічні студії, присвячені 120-річчю Михайла Ясинського : [зб. доп. та повідомл.] / Держ. закл. «ХДНБ ім. В.Г. Короленка» ; [уклад. : Т.О. Сосновська, В.О. Ярошик ; ред. : Л.П. Незнамова, Н.О. Стрілець ; відповід. за вип. В.Д. Ракитянська]. – Х., 2009. – 124 с.

37. **Шемаєв, С.А.** К проблеме взаимодействия библиотек, музеев, архивов // Культурологія та соціальні комунікації : інноваційні стратегії розвитку : матеріали міжнар. наук. конф., 18 – 19 листоп. 2010 р. / Харк. держ. акад. культури. – Х., 2010. – С. 161.

38. **Шоломова, С.Б**. Из истории формирования фондов Харьковской общественной библиотеки: (1886 – 1890). – Х. : [Б. и.], 2008. – 144 с.

39. **Шоломова, С.Б**. Из истории формирования фондов Харьковской общественной библиотеки: (1886 – 1916): в 4-х вып. / С. Б. Шоломова. – 2-е изд. – Х. : [Б. и.], 2009. – Вып. 1. – 235 с.; Вып. 2. – 159 с.; Вып. 3. – 236 с. : ил.; Вып. 4. – 249 с. : ил.

СПИСОК АБРЕВІАТУР

АН України	–Академія наук України
АСІБТ	– Асоціація сучасних інформаційно-бібліотечних технологій
БД	– база даних
ВДС	– віртуальна довідкова служба
ВНЗ	– вищий навчальний заклад
ЕК	– електронний каталог
ЕР	– електронні ресурси
ЗМІ	– засоби масової інформації
ЛННБ ім. В.Стефаника	– Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника
МБА	– міжбібліотечний абонемент
НБУВ	– Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського
НБ	– наукова бібліотека
НДІ	–науково-дослідний інститут
НДО	– науково-дослідна організація
НДР	– науково-дослідна робота
НПБУ	– Національна парламентська бібліотека України
НПК	– науково-практична конференція
НТБ	– науково-технічна бібліотека
НТБ ХНУРЕ	– Науково-технічна бібліотека Харківського національного університету радіоелектроніки
НТУ «ХПІ»	– Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»
ОДА	– обласна державна адміністрація
ОУНБ	– обласна універсальна наукова бібліотека
РДБ	– Російська державна бібліотека
РІЦ	– регіональний інформаційний центр
РНБ	– Російська національна бібліотека
ХБТ	– Харківське бібліотечне товариство
ХГБ	– Харківська громадська бібліотека
ХДАК	– Харківська державна академія культури
ХДМУ	– Харківський державний медицинський університет
ХДНБ	– Харківська державна наукова бібліотека ім. В.Г. Короленка

ХДОА	– Харківський державний обласний архів
ХМСМТБ ім.К.Станіславського	–Харківська міська спеціалізована музично-театральна бібліотека ім. К.С. Станіславського
ХНУВС	– Харківський національний університет внутрішніх справ
ХОУНБ	– Харківська обласна універсальна наукова бібліотека
ЦБ	– центральна бібліотека
ЦБС	– централізована бібліотечна система
ЦМБ	– центральна міська бібліотека
ЦНГІ ХГУ "НУА"	– Центр науково-гуманітарної інформації Харківського гуманітарного університету "Народна українська академія"
ЦНБ ХНУ ім. В. Н. Каразіна	– Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна

ЗМІСТ

ВСТУП.....3

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ДІЯЛЬНІСТІ ХДНБ.....3

І. БІБЛІОТЕКИ В НОВИХ СОЦІАЛЬНИХ УМОВАХ.....14

ІІ. ЧИТАЧ – ОСНОВНИЙ ОБ'ЄКТ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.....18

ІІІ. БІБЛІОТЕЧНІ РЕСУРСИ (фонди і каталоги, національна бібліографія, документознавство, краєзнавство).....32

ІV. ВИКОРИСТАННЯ НОВИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У БІБЛІОТЕКАХ.....56

V.БІБЛІОТЕЧНА ПРОФЕСІЯ. ОСВІТА.....66

VІ. ІСТОРІЯ БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ 72

СПИСОК АБРЕВІАТУР.....83

Наукове видання

Науково-дослідна робота

Харківської державної наукової бібліотеки

ім.В.Г. Короленка

Інформаційно-аналітичний огляд за 2006 – 2010 роки

Редактор С.М. Миценко

Відповідальний за випуск В.Д. Ракитянська,

заслужений працівник культури України

Підписано до друку Формат паперу 60×84 1/16, 4,3 друк. арк.,

3,8 обл.-вид. арк. Папір для множ. апаратів. Тираж Замовлення

Ксерокс ХДНБ ім. В.Г. Короленка. 61003, Харків-3, пров. Короленка, 18.